

Jüri Parijõgi

LAEVAPOISI PÄEVILT

See e-raamat on skaneeritud ja toimetatud Tartu Linnaraamatukogus

2012

Tartu Oskar Lutsu nimeline
Linnaraamatukogu

SISUKORD

Olen vana meremees	3
Minu lapsepõlvekodu	5
Kuidas minust sai meremees	11
Esimesed päevad laeval	17
Torm	20
Ristimine	25
Võõras linn	28
Uus reis ja «Suitsu» hukkumine	34
Kaks päeva paadiga lahtisel merel	39
Haigena Fraserburghis	45
Mõned päevad saksa laeval	49
«Marsil»	54
Vahemerel	60
Matused merel	67
Jäätunud laeval koju	71
Sõnaseletusi	74

OLEN VANA MEREMEES

Olen vana meremees. Selja tõmbab kühma, sõrmed konksudena kõveraks, jalad kangeks ja tuimaks. Jooksva vaevab puusades ja labaluis. Enam ei askelda ma kevaditi laevaahtreis, ei kamanda mehi ega korralda merekaarte.

Nüüd on mul väike punane majake Väinavere neemel, merekaldal. Majakese taga mühab männimets ja tormide aegu ulatuvad merelained kastma uksekünnist. Olen oma vanapõlvekoduga täiesti rahul, ega saakski ma elada mujal. Kui akna avan, kuulen selgesti mere hingamist. Mõnikord, iseäranis kevaditi ja sügiseti, hakkab meri mind kutsuma, aga minust ei ole enam minejat kuhugi. Minu aeg möödab. Ei ma ise vist lahku enam majakesest, kord viiakse mind siit laudadest majakeses, jalad eespool. Vesku kabeli surnuaiale Anne kõrvale.

Või ehk on siiski meri mulle hauaks määratud? Mispärast küll meri mind mõnikord nii valjusti peaks kutsuma? Aga ei, meri pole mulle hauaks määratud, seda kuulutas mulle juba lapsepõlves tark nägija. Isa ja vanaisa puhaku pealegi meres, minu viimne puhkepaik on Vesku surnuaial Anne kõrval.

Olen jäänud päris üksi. Ann lahkus juba hulga aastate eest. Oli mul ka kaks poissi, aga need lahkusid veel enne kui Ann läks. Üks hukkus meres, teine kadus sõdade keerus.

Olen üksi jäänud ja elan mälestusist.

Päeviti istun majakese trepil või rannas kivil, mõõdan silmadega merevälja ja saadan möödapurjetavaid laevu, nagu tegin seda paljude aastate eest lapsepõlves. Enam ma ei lükka ise paati vette ega sõida kalalegi. mulle aitab küllalt sellest, et vaatlen teiste toimetusi. Kalalt tulles antakse mulle värsket, tubaka saan poest – ja mis mulle muud vaja. Õhtul toon piima ja leiba neeme tagant talust, süütan koldes tule ja valmistan enesele sööki.

Siis tuleb hulkumast tagasi mu ainuke seltsiline, kass Murri, kraabib ukse taga ja näüb sisselaskmist. Avan ukse, kalkan talle piima kolde ette tassi. Siis

hakkab meri öiselt hingama, mina toon välja oma vanad merekaardid ja laevaraamatud, hakkab neid korraldama ja sorima. Murri ronib lauanurgale ja hakkab nurru laskma. Kui aga mu mõtted kipuvad ekslema noorpõlvemälestusis, jätab kass nurrulöömise, avab silmad pilukile, nagu tahaks temagi mõista minu mõtteid ja elada kaasa minu mälestusi.

Mõnikord, kui istun rannas kivil, tulevad kapten Vergi väledajalgseid poisid minu juurde, ronivad kukile ja põlvedele. Siis pean jutustama neile lugusid kaugelest maadest ja meredest, suurtest linnadest ja tormihaldjaist, kellel on pikad juuksed, ülalt naisterahva keha, alt — kalasaba, ja kes tormide aegu alalõpmata saadavad laevu, ujudes kord laevaninas, kord päras.

Teinekord valmistavad poisid ise männikorbast laevu, panevad neile purjed peale ja saadavad Soome poole seilama. Ei nad küsi, kas nende laevu seal keegi ootab, kas need kunagi päralt jõuavad. Nad saadavad neid laevastikkude viisi, kõige paremate lootuste ja kõige paremate soovidega. Kui õhtu saabub ja päike laskub merepinnale, korjavad nad kätega veepinnalt päikesekulda.

Siis kutsuvad nad mu tuppa ja ma pean näitama neile loodi, liivakella, suurt kompassi ja merekaarte. Väledajalgseina jooksevad nad mu ees ja ma ei jõua kuidagi neile järele. Toas pannakse pingid ja toolid kokku, ehitatakse laev. Merekaart ja kompass asetatakse lauale, vanem haarab rooliratta ja hakkab juhtima, noorem heidab loe vette, keerab liivakella ümber — jooksmas.

Hilja õhtul tuleb ema, võtab poisid käekõrvale ja viib magama. Aga mina jätan merekaardid lauale, loe vette, toolid laevaks ja keeran liivakella jälle ümber. Nagu peenike valge niit langeb liiv kellas. Nii on läinud aeg. Mõtted hakkavad ekslema mälestusis, kass avab silmad pilukile ja jätab ketramise. Tulevad meelde lapsepõlvkodu ja kodurand, kus minagi jooksin väledajalgseks ja saatsin männikorbast laevu kaugeile meredele.

MINU LAPSEPÕLVEKODU

Minu lapsepõlvekodu oli Kulbu sadamas, mere ääres, valge majaka taga. Sinnagi kostis selgesti mere hingamine, tormi aegu ulatusid lained kastma meie künnist ja maja taga mühas männimets. Seal elasin emaga ja ema poolt vanaisaga. Isa meri endale võtnud. Temast on mul ainult paar mälestust jäädavalt säilinud. Tal olid hallid silmad, kare habe ja tugevad käed. Kord tõstis ta mu enda kukile ja ratsutas siis ümber toa, mina kiikasin ja patsutasin ta karvast pead. Ema istus ahju ääres ja vaatas meie hullamist hiilgavi silmi pealt. Mäletan, et oli talvine aeg, isa oli tulnud Liibavist maad mööda, sest meri oli ammugi jääs ja vana Ankruvits ei süüdanud enam mõnd nädalat majakas tuld. Sõitis posthobustel kellade helinal õue. meie ei teadnud oodatagi. Kui avas ukse, tuli palju kargust ja külma sisse. Ema tõusis laua tagant püsti, sirutas käed vastu ja hüüdis: «Isa!» Rohkem ma temast ei mäleta. Laevapoisina hoidsin alati ta pilti põues, aga see hukkus ühes «Suitsuga».

Järgmisel sügisel saabus ühel õhtul teade, et «Auroora» on hukkunud Rootsi rannas, meeskonnast pole keegi pääsenud. Isa oli «Auroora» kapten, ja see teade lõi sisse nagu välk. Vanaisa silmad tuhmusid, ta hakkas vabisema ega saanud sõnagi suust. Ema laskis kirja maha kukkuda, vaatas tükk aega tuhmide silmadega enda ette, ahmis suuga õhku, siis pistis kiljuma ja jooksis õue. Meie vanaisaga leidsime ta pärast rannalt külma kivi pealt kummuli. Seal ta nuuksus tasakesi kuivi silmi, sest pisarad olid otsa lõppenud. Tuul sasis ja vassutas ta juukseid.

Et ka mina oleksin isa surmasõnumit kuuldes nutnud — seda ei mäleta.

Järgmisel kevadel läks ema teenima sadamakontorisse. Sest muidu ei tulnud enam välja. Pani igal hommikul sinise kleidi selga, valge põlle ette ja läks. Mõnikord jäin mina hommikuti kauaks magama. Kui ärkasin, oli minu jaoks söök laual ja ema juba läinud. Vanaisa oli sillavaht. Istus suviti päevad otsa silla ees putkas, kudas kalavõrke ja meisterdas kasetohust võrgukuppe.

Minul oli aega ja voli palju. Saatsin mööda terved päevad mererannal mängides ja joostes. Tegin minagi siis männikorbast laevu nagu kapten Vergi väledajalgsed poisid ja saatsin neid merele seilama, küsimata sellest, kas nad kunagi päralt jõuavad ja kas neid keegi ootab. Kui puri ilmus mereseljale, istusin kivile ja hakkasin arvama, kas laev sõidab meie sadamasse või laseb mööda. Tervitasin sissesõitvaid laevu ja saatsin lahkuvaid. Armastasin rohkem laevu saata kaugete teekonnale kui tervitada tulijaid. Sissesõitev laev tõmbas küll juba eemal tervituslipu masti, aga kui reidile jõudis, lasti ankur kohe raginal vette, rebiti purjed alla ja varsti sõitsid mehed paadis maale. Siis ei pakkunud laev enam huvi. Meestel algas lallutamine «Kajaka» kõrtsis. Lahkuva laeva madruseid ei näinud kunagi «Kajakas». Nad olid asjalikud ja tõsised, nii et jälgisid nende tegevust aukartusega. Selgesti paistis rannale, kuidas laevas asjalikult liiguti ja toimetati. Käidi poes toidumoonat toomas ja viidi vaatidega magedat vett laeva, et pikaks teekonnaks jätkuks. Mageda vee viimine laeva oli harilikult viimane käik maale enne äraminekut. Kui nägid madruseid laevale sõitvat, veevaat paadis, siis võisid rahulikult kivile istuda ja oodata, sest varsti hiivas mõni laev ankru, tõmbas purjed üles ja hakkas minema. Pikka-pikka ta hakkas liikuma reidilt, tõmbas jumalagajätmiseks lipu masti, ja valge purje pinnal nägid selgesti, kuidas madrused kergitasid mütse. Istusid siis liikumatult kivil, saatsid silmadega lahkuvat laeva niikaua, kuni ta kadus neeme taha või mereseljale. Valus igatsus tõusis siis rinnus, oleksid tahtnud reisida laevaga kaasa tundmatu mereselja taha. Meri hakkas valjemini kohisema ja hakkasid mõistma, et ta kutsub.

Õhtuti kogunes «Kajaka» kõrts meremehi täis. Käisin siis leti kõrval kastil istumas, meremehi vaatamas ja jutte kuulamas imelikkudest seiklustest. Mõni madrus oli jutukas kõiksuguseid juhtumusi rääkima, mõni jälle oli uhke ja ütles: «Sõida ise kõik maailmamered läbi, küll siis näed, mis sa minult pärid.» Mõnikord mängiti kaarte, joodi viina, lauldi karedate hääldetega meremeestelaule ja tantsiti vaaruvatel jalgadel võõramaa tantse, mis olid õpitud kaugel maal. Aga

kõigile madrustele oli tätoveeritud käerandmele ankur, mõnel oli laev rinnal. Mäletan üht rootsi madrust, kes tantsides alati tõmbas rinnad lahti, sel oli rinnal naisterahva kuju ja madu. Naisterahvas hoidis käsi üleval, madu keerles tema keha ümber.

Meelsamini kui «Kajakas» armastasin veeta õhtuid ja sagedasti ka öid oma vana sõbra Ankruvitsa juures majakas. Igal õhtul, kui päikesetera kadus neeme taha, läks Ankruvits üles ja süütas majakas tule. Seda tegi ta juba palju aastaid. Ennemalt oli olnud madrus, sõitnud läbi kõik maailmamered ja võõrad maad. Vanul päevil oli jäänud Kulbule peatuma ja hakanud majakavahiks. Siin oli ta ülearu hoolas, ei suigatanud silmapilgukski ega tulnud kogu öö jooksul kordagi alla. Majakatuli on sadama silm ja laevameeste teejuht — see oli lima sõna. Hoidis siis seda tuld üleval hoole ja armastusega, nagu mõnd ohvrituld. Vaiksetel öödel tikkus sääski ja ööliblikaid suruma klaasi ette valgusvihku. Siis käis ta neid rätikuga akna eest ära ajamas. Sealjuures lausus ta mulle:

«Kui nüüd ometi veidi tuuleõhku tõuseks... Ega muud, teevad tule tuhmiks, ega paista Kulbu tuli nii kaugele nagu peab.» Mõnikord jäi ta majakarõdule kauemaks peatuma. Toetus käsipuu najale ja vaatas mõttes valgusvihi suunas kaugele merele. Mis ta seal üleval mõtles, ei ta sellest mulle rääkinud.

Aga kui majakatuli rõõmsalt loitis, pistis Ankruvits tubakarulli pöske ja muutus jutukaks. Siis kõneles ta mulle oma seiklustest kaugetel meredel ja oma lapsepõlvest. Sel ajal kui tema olnud poisike, pole mõisasaksad teda lasknud merele, tema läinud salaja. Peitnud enese ühe inglise laeva ruumi kolude vahele ja tulnud alles siis välja, kui nälg ajanud. Laev olnud juba kaugel merel. Pootsman andnud küll esiti tuuviotsaga mööda pükse, aga pärast võetud ta ikkagi laevapoisiks. Sõitnud läbi mitmed võõrad mered, elanud läbi mitu avariid ning hukkumist ja õppinud selgeks palju võõraid keeli. Saanud pärast pootsmaniks, oleks ehk saanud kiprikski. aga... Siin lõpetas ta alati jutu, pani uue rulli tubakat suhu ja lausus teist juttu tehes:

«Ja-jaa, ei ole enam nii kangeid meremehi kui enne. Ulata see õlipudel siia, valame lisaks, tuli hakkab tuhmuma.»

See oli minu sõber Ankruvits. vana Ankruvits. Pidas Kulbu majakas kaua aega tuld üleval. Sealt, tule juurest majakast ta ühel hommikul surnuna leitudki. Aga siis olin mina juba kodust ära, noor madrus, aasta merekoolis käinud.

Mäletan veel oma lapsepõlvkodust, et igal kevadel ja sügisel sõitsid soomlased oma ühemastiliste jaaladega Kulbule silku tooma ja sealt vilja ja kartuleid viima. Need oli rõõmsad päevad. Silgutünnid toodi maale, «Kajaka» taha lagedale. Pärast haises «Kajaka» ümbrus veel kaua silkudest. Sinna löid üles oma putkad ja lauad kõiksugused kaupmehed, nii et kogu aja võis saada magusal kalja, kringleid, taskunuge, ja sitsrätikuid. «Kajaka» ette kogunes palju maamehi, kõik lasilad olid hobuseid täis ja oli paar nädalat elu ja liikumist nagu laadal. Maamehed olid hoopis teistsugused kui meie mehed, rääkisid pehmet keelemurret ega teadnud, et merevesi ei kõlba juua. Mäletan, et üks katsus merest juua paarist-kolmest kohast, siis tull ära ja lausus: «Ära rüvetanud vee.» Kaubeldi siis hoopis teisiti kui nüüd. Enne sobitati sõprusi, anti kingitusi, toovukseid. nagu soomlased nimetasid. Soomlaste toovuksed olid: hülgerasv, nahkkindad ja kuivatatud kalad. Maamehed tõid võid, mune ja villu. Kui sõprus sobitatud, hakati alles müüma ja ostma. Maamehed viisid kevadel silguveerandikud ja -poolikud koju, sügisel toodi riistad tagasi, aga siis olid nad vilja täis — mõõt mõõdu vastu. Raha eest osteti vähe, enamasti oli vahetuskaup

Minul oli soomlaste hulgas häid tuttavaid ja sõpru, vanaisa tuttavad olid nad kõik. Kui tuldi maale, oli esimene asi minna sillaputkasse vanaisa jutule. Sain kord toovukseks soome pussi.

Siis oli mul päevad otsa käimist ja vaatamist, nii et ema sai mind harva näha. Tuli mõnikord õhtul otsima, leidis istumas jaalapardal või rannal, võttis käekõrvale ja viis koju magama. «Kus sa mul oled pikad päevad otsa? Jääd sel viisil mulle hoopis võõraks. Näe, juuksed on kasvanud pikaks ja kuresaapad jalas.»

Silitas mu salkus pead, määris rasvaga jalgu ja pani magama.

Aga sügiseti, kui töö sadamas lõppes, loots, venemehed ja teised väljast tulnud töömehed lahkuma hakkasid, peeti «Kajakas» suur pidu. Siis läksid ka naised ja tüdrukud kõrtsi. Ema ja vanaisa olid ka seal. Ainult Ankruvits puudus, tema oli üleval oma tule juures. Saadeti talle siis lootsi poolt sinna üles kortel viina ja toop õlut. Ankruvits võttis toovukse vastu, aga ei puudutanud enne, kui kustutas hommikul tule.

Oldi siis kõrtsis hilise ööni. Joodi vähe, rohkem aeti juttu. Vanaisa mängis viiulit, loots laulis vanu meremehelaule. Räägiti suvisest teenistusest ja leiti, et endised ajad olid paremad. Lahkudes jäeti üksteisega kättpidi jumalaga.

Mul on üks sügispidu iseäranis selgesti meeles, sest siis oli kõrtsis üks nägija-naine, kes kuulutas kõikidele tulevikku. Kellest saab meremees, kes jääb maale, kes hukub meres. Rääkis natuke kangelt, kes teab, kust maalt ta võis pärit olla. Ema hoidis kõvasti minu käest kinni, tahtis ikka minuga nägija juurde minna. Sealsamas aga kartis ja tõmbus tagasi. Viimaks tuli nägija ise meie juurde, vaatas mulle teravalt silma ja lausus:

Suureks meheks sina kasvad... meremees sinust saab... kaugel sa käid, palju näed... aga meri sind ei päri...»

Emal läksid silmad niiskeks, tõmbas minu kättpidi enda järel kõrtsist välja ja hakkas koju minema. Teel hakkas nuuksatama, surus tugevasti mu kätt ja ütles:

«Joonas, ära minegi merele, ära mine!»

Talvel oli meie kodus vaikne. Merele tõmbus kaas peale, Silm ei ulatunud nägema vett. Ankruvits ei süüdanud majakas tuld. «Kajaka» kõrtsi ees ei peatunud nädalate jooksul ühtki hobust. Vanaisa ei käinud sillaputkas istumas ja ema käis ainult paariks tunniks sadamakontoris. Kõik teed ja käigud tuiskas täis, sadamasilla otsas oli kõrge hang. Meri puhkas, ei olnud kuulda ta hingamist ega kutset.

Istusime pikad õhtud toas küdeva ahju ees. Vanaisa luges piiblit või mängis viiulit. Ema hakkas mulle aabitsat õpetama.

Soe ja armas oli meie talvine kodu. Vana Ankruvits käis igal õhtul meil küdeva ahju ees istumas ja juttu ajamas.

Mäletan veel, et ühel kevadel seisime emaga rannal. Tuul paisutas merd ja lõhkus jääd. Kaugelt kuuldus vee kohinat. Siis ütlesin emale:

«Ema, kas kuuled, kuidas meri kutsub? Suvel kutsus sagedasti, kui istusin rannas kivil.»

Siis vaatas ema mulle kohkunult otsa, pisarad purskusid silmist, ta haaras kõvemini mu käest kinni ja ütles:

«Seda ma kartsin... Ära kuulata, Joonas, seda kutset, ära kuulata!»

KUIDAS MINUST SAI MEREMEES

Nii möödus mõnigi aasta. Vanaisa pea muutus üleni valgeks, ema paletele ilmus kortse, mina aga tugevnesin ja kasvasin. Olin juba nii tugev, et võisin käia sadamas tööl, laevu lastimas ja tühjendamas. Laudade lastimisel olin mehe eest väljas, telliskivide laadimine oli minu jaoks veel raske. Ujuda võisin sadamasillalt ühe hingega reidile ja sealt jälle tagasi. Sukeldumises ei saanud ükski sadamapoiss minu vastu: võisin tuua kahe sülla sügavuselt kivi põhjast välja, kartulijaala alt läbi ujuda usaldasin mina üksi.

Näis nii, nagu oleksin kasvanud emale märkamata. Ühel õhtul vaatles ta mind kaua ja tegi siis äkki leiduse:

«Kui suureks ja tugevaks sa juba oled kasvanud. Paksud ruuged juuksed ja laiad õlad, nagu kadunud isalgi...» Ja siis veidi aja pärast murelikult: «Mis sinust küll saab?»

«Eks ikka meremees,» oli minu kindel vastus.

Ka vana Ankruvits leidis, et olen laiaõlgne nagu isagi, minu elukutse kohta oli tal aga otsus valmis — tubli meremees saab.

Mina ei teadnud, kas ruuge pea ja laiad õlad on isalt päritud, seda tundsin aga küll, et olen isalt pärinud seikluskire ja tungi merele. Sest Ankruvits jutustas sagedasti mulle isast. Ei ma enam istunud rannas kivil ega saatnud merele männikorbast laevu, vaid aerutasin ja seilasin päevad otsa vanaisa paadiga lahes ringi. Mõnikord tulid minuga kaasa kõrtsimehe ja kirjutaja pojad. Siis olin mina kapten, nemad — madrused. Nad usaldasid hea meelega tüüri ja soodi minu kätte, sest mina mõistsin neid paremini käsitseda kui nemad. Tegime siis kord omapead pikema reisi, seilasime Viiralaiule, versta 10—12 rannast. See oli ühtlasi mu esimene merereis. Lahes oli paras priske tuul, aga kui jõudsime lahest välja, neeme otsast mööda, hakkas paat tantsima — tundus tormi. Lasksin rehvida purjed ja juhtisin siiski laeva kindlal käel Viiralaiule. Tundsin siis esimest korda suurt tegevustungi ja meeldivat rahutust hinges, mida pärast

tormide aegu tundsin alati. Hirmu pole ma kunagi tundnud. Viiralaiul vedasime paadi suure vaevaga maale ja pidime seal paigal olema kaks päeva, endid toitma kajakamunadega ja kannatama janu, sest torm ei lubanud tagasisõitu ette võtta. Siis kahetsesid ja nutsid teised poisid ja süüdistasid mind, sest reis oli ette võetud minu algatusel. Maksis õige palju vaeva neid rahustada ja lohutada. Kõige halvem oli öösiti, sest oli vilu ja piserdas vihma tuulehoogude sekka. Võtsime siis paadilt purjed maha, mässisime endid nende sisse ja magasime nagu põhjamaa-reisijad kotis. Alles kolmanda päeva hommikul usaldasime alustada tagasisõitu, sest tuul oli vaiksem ja puhus poordist. Võtsin kursi otse majaka peale. Poolel teel tuli meile vastu puksiir, oli saadetud meid otsima. Teised poisid läksid puksiirile üle, mina juhtisin aga ise oma laeva sadamasse. Sillal oldi meil vastas. Oli seal siis mõndki pahandust, poisid palusid isadelt nuttes andeks, peasüüdlaseks jäin mina. Aga ema, kadunuke, ei lausunud mulle halba sõnagi, mõõtis mind pika kurva pilguga, pani siis käe mu õlale ja ütles:

«Tule koju, Joonas!»

Õhtul käisin tuletornis ja vana Ankruvitsa otsus oli: «Sa pead merele minema, poiss, muidu saad siin otsa.»

Olin siis kolmeteistkümneaastane.

Järgmisel talvel viidi mind kihelkonnakooli, ja nagu pärast selgus, selle tagamõttega, et koolitada minust kirjutajat ja võõrutada merest. Aga sellest ei tulnud midagi välja. Järgmisel kevadel seilasin jälle lahes ringi ja veetsin õhtud vana majakavahi juures. Ühel õhtul teatasin talle kindlal sõnal, et tahan minna merele. Kui muidu ei saa, siis salaja, nagu tegi seda temagi. Siis mõõtis vana meremees ja majakavaht silmadega minu pikkust, õlgade laiust, katsus käsivarre tugevust ja otsustas:

«Ei lähe veel, ei ole seda sitkust, mis oli mul sel ajal. Kasva veel üks aasta. Laevapoiisi käed peavad olema nii tugevad, et jaksab ronida klüüverstaaki mööda masti, sealt vahestaaki mööda ühest tergist teise ja krootselit mööda jälle

tekile. See on laevapoisi-kase. Mina õiendasin selle, aga sina praegu veel i õiendaks. Kannata veel aasta.»

Sel suvel oli minu peategevuseks ronimine. Sobitasin madrustega tutvust, käisin ronimas laevadel. Saavutasin häidki tagajärgi, aga laevapoisi-katset ei julgenud ette võtta, ei usaldanud enda sitkust.

Järgmisel kevadel lõpetasin kihelkonnakooli. Kui koju sõitsin, oli ilm selge, puhus priske meretuul. Tundsin juba kaugelt merelõhna ja kuuldus summutatuna mere kohisemist. Hinges ärkas tormirahutus, nagu tundsin Viiralaiule sõites. Koduõues ootasid ema, vanaisa ja Ankruvits. Hüppasin vankrilt ja hüüdsin emale:

«Kool on läbi, luba nüüd minna merele!»

«Mis sa siis nüüd merele... isale järele... Puhka enne. Ehk hakkaksid kirjutajaks?»

«Ei!» ütlesin kindlasti. «Luba merele!»

«Niisugune tugev poiss,» seisis minu eest vana majakavaht, «kas kõlbab sel hakata kirjutajaks.»

Märkasin isegi, et olen kasvanud suureks ja tugevaks, oleksin praegu tahtnud ronida laevamasti, siis kätel vahestaaki mööda ühest mastist teise... teha laevapoisi-katse.

«Täna teen laevapoisi-katse,» teatasin tasakesi Ankruvitsale.

Emalgi näis hea meel olevat minu tugevusest, aga seesama tugevus tegi ta kurvaks. Küllap aimas, et mind maal pidada ei saa. Loomus nõuab oma — hunt vaatab ikka metsa poole, nagu vana Ankruvits ütles.

Sel päeval ei pääsenud ma enam laevale, et katset ette võtta. Õhtul läksin aegsasti tuletorni, astusin rõdule ja jäin ootama Ankruvitsa, et temaga nõu pidada merele pääsemise üle. Tundsin liikmeis ja käsivartes pakitsevat jõudu. Haarasin rõdu käsipuist kinni, viskasin jalad üle ääre ja jäin käsipuile rippuma. Oo, käed peavad küll! Kui ei saa katset teha laevas, teeme siinsamas! Ronisin käte varal, käsipuist kinni hoides, kord ümber majaka rõdu. Jõudu jätkub küll ja

pea pole ka arg! Majakas on seitse sülda kõrge ja rõdu ümbermõõt kolmkümmend sammu.

«Oled sitke poiss,» kiitis Ankruvits, kui tuli üles.

«Kas sa nägid? Kas tänavu teeksin laevapoisi-katse, millest mulle kõnelesid?»

«Teeksid küll, oled sitke poiss.»

Nüüd hakkasime Ankruvitsaga igal õhtul nõu pidama, kuidas merele pääseda. Mina kuulasin igalt sissesõitvalt laeval järele, kas laevapoissi vaja ei ole, kuid ikka olid kohad täis. Otsustasime juba kord, et lähen salaja Verki või Loopu või koguni Tallinna ja katsun seal pääseda laevale. Siis kõnelesin emale, et minust ikkagi kirjutajat ei saa, lubagu aga merele. Ega siis meri kõiki laevamehi võta, minule kuulutas ju nägija, et meri mind ei päri. Kuhu sa oma saatuse eest ikka pääsed. Kui on määratud uppuda, siis võib uppuda ka veepanges. Lubagu ikka mind minna, kas seegi parem on, ei kord salaja lahkun. Eks ole ennegi salaja lahkutud.

«Ega ma siis sellepärast...» ütles ema, «eks surm või tabada igal pool, ja üks jumal on, nii siin kui seal... Aga kodu jääb tühjaks ja kõledaks, kui sa ära lähed. Oli nii hea õhtul kontorist koju tulla, kui sina jooksid vastu...»

«Aga ema, ma kasvan ju varsti meheks, kaua ma sulle ikka vastu jooksen, ei jookse nüüdki enam...»

Sellega meie jutt lõppes. Ema jäi kolde ette istuma, käed rüpes.

Mina loobusin Verki minekust.

Aga kui sadamasse sõitis kolmemastiline «Suits», millel oli kapteniks Ankruvitsa vana tuttav Vessart ja millel oli laevapoisi koht vaba, siis lõi minus kõik keema ja kihama. Ei suutnud enam silmi pöörata «Suitsult».

«Nüüd, vana sõber, tee kaubad valmis!» ütlesin Ankruvitsale «Sellega mina lähen, enam ei aita midagi. Kui muidu ei saa, siis salaja.»

«Kui su loomus just nõuab, eks ma siis vaata,» oli Ankruvits nõus. «Vessart on muidu hea mees, ainult veidi palju armastab kibedat. Oli «Martal» laevapoisiks, kui mina olin seal vanem madrus. Eks ma vaata.»

Ja siia läkski kõik ruttu. «Kajaka» tagakambris tegime Vessartiga kaubad maha. Oli nõus mind ka siis laevale võtma, kui lahkun kodust salaja. Tundis head meelt minu laiadest õlgadest ja ütles, et olen oma isa poeg. Meeldis talle ka see, et minu nimi oli samuti Joonas nagu isalgi. Oli isaga ühes õppinud merekoolis.

Tarvilikud asjad viisin laevale salaja. Laupäeva pealelõunal pidi laev ankru hiivama. Mina pidin ootama jõesuus padrikus ja siis madrustega, kes mageda vee järele tulid, sõitma laevale. Olin terve selle nädala suures erutuses. Öösi virgusin sagedasti unest, päeval ei leidnud mingisugust tegevust. Emale ei usaldanud silma vaadata. Kartsin kõige rohkem tema kurba vaadet. Oli kahju ja halb lahkuda jumalaga jätmata. Vanaisa vist aimas mu mõtteid, aga temagi aimas, et talitan oma loomuse järgi.

Kui ema laupäeva hommikul hakkas kontorisse minema, panin käe ta piha ümber ja laususin nagu muuseas:

«Lähed aga jälle...»

See pidi olema minu jumalagajätt.

Läks aga kõik teisiti. Ema tuli juba lõunaks kontorist koju ja tema kurbadest silmadest märkasin, et tema minu kavatsusest teab või vähemalt neid aimab. Istusin toas akna all ja vaatlesin «Suitsu» reidil. Ema ei tulnud tuppa. Liikus kogu aja õues ja otsis tegevust, ehkki tal ei olnud midagi talitada. Kuidas ma nüüd lähen emast mööda, kuidas ma lahkun jumalaga jätmata? Aga meri oli nii ilus, «Suits» paistis nii võimsana reidil ja mere kutse oli nii vali... Rahutus hinges läks ikka suuremaks ja mere huiked tugevamaks... Arvasin nägevat «Suitsul» elavat liikumist ja tegevust. Võib-olla harutavad juba valles, et üles tõmmata purjesid, võib-olla on madrused juba mageda veegi laeva viinud...

Astusin õue ja tahtsin mahalöödud silmil emast mööda minna. Ema astus mulle vastu, vaatas siis pika kurva pilguga mu otsa ja küsis tasakesi:

«Joonas, kuhu sa lähed?»

Minul tardus süda.

«Joonas, kuhu sa lähed?»

«Sa tead ju, ema,» kogelesin, «ma pean minema...»

«Ära siis mine salaja, see ei too head. Ega mina sind kinni pea, kui su süda sinna kipub.»

Ja muutus kõik heaks. Mul ei tarvitsenud minna varitsema jõesuhu. Vana sõber Ankruvits, kellega jätsin juba hommikul jumalaga, viis laevale sõna, ja kapten Vessart sõitis ise mulle sillale vastu. Ema tegi mulle veel mitu pakki kaasa, andis põue isa pildi ja väikese testamendi.

Saatmas olid nad kõik kolm: ema, vanaisa ja vana sõber Ankruvits. Ei räägitud sõnagi, ainult vana Ankruvits pilgutas silmi ja sülitas sagedamini kui muidu. Ema toetus sillaposti najale. Ei ta nutnud, saatis mind pika kurva pilguga, kui Vessart aeruga paadi sillalt tõukas. Nüüd jääb temal kodu tühjaks.

Ja nii ta jäi minust sillaposti najale seisma. Aga kui «Suitsu» purjed hakkasid tuult võtma, laev hakkas liuglema ja mehed jumalagajätuks mütsi kergitasid, ühes teistega ka mina, siis puhkes ema nutma. Nägin, kuidas ta haaras kätega postist ja kuidas ta keha võbises nutukrampides. Siis purskasid ka minul pisarad silmist. Ega ta siis sellepärast... üks jumal nii siin kui seal, aga kodu jääb tühjaks.

Aga purjed paisusid, laev kaugenes ja varsti kadus nuttev ema ühes sadamasillaga ranna hallusse. Mina sõitsin tundmatuile vesile, vastu tundmatule tulevikule.

ESIMESED PÄEVAD LAEVAL

Esimesed päevad laeval... Oli täitunud ammune igatsus, olin pääsenud merele. Vabadel silmapilkudel uitasin tekil, vaatasin madruste toimetusi ja ootasin kogu aeg midagi erilist, aga mida nimelt, seda ei teadnud õieti isegi. Tormi tahtsin näha ja läbi elada. Kuid nagu minu meelituseks ei olnud esimestel päevadel tugevat tuultki.

Oli siiski teine asi seilata kolmemastilise «Suitsuga»... Mis oli vanaisa purjepaat selle kõrval. Kui võimsad olid siin purjed, kui tugevad vandid. Ja andis sammuda, enne kui jõudsid rooliratta juurest ette. piilpaku juurde. Võimsal rinnal kündis ta vett, vähene tuul ei pannud teda kõikumagi.

Aga ühes asjas pettusin: lootsin laeval suuremat avarust, laiemat silmaringi kui kodurannas. Nüüd aga selgus, et oli näha õige väike ratas merd. silm ei ulatunud kuigi kaugemale. Ja taevaski näis olevat madalamal. Kodus tuletornis oli avarus palju suurem. Tõsi küll, et siingi mastist vaadatuna silmaring oli palju avaram kui tekil, kuid ootasin siiski enam. Mõnikord ronisin masti salingiristile ja märkasin purje silmapiiril, laskusin aga alla tekile, siis ei olnud purje näha. Kordasin seda katsset mitu ja mitu korda.

Pärast seletas kapten, et tekilt ulatub nägema versta kümme-viisteist mastist — kakskümmend viis. Kauge puri on maa kumeruse taga. Seda viimast teadsin isegi, aga et silmaring on ikka nii kitsas, see oli mulle üllatavaks uudiseks.

Minu ülesandeks oli valmistada meeskonnale süüa, viia kaptenile ja tüürimehele toit kajutisse, korras hoida kajutid ja laevatekk ning abiks olla kõikidele laevameestele, kus kästakse. Ja sõnakuulelik pidin olema. Seda kõike kapten teatas mulle juba kaupa tehes «Kajakas» ja kordas veel laevas. Peale selle pidin igal pool vaatama ja õppima, kus midagi õppida oli.

Seda viimast polekski olnud vaja meelde tuletada, tegin seda ilma käskimata isegi.

Laevameestest oli mul kõige rohkem tegemist madrus Pärtseliga. See oli kohe esimesest päevast peale minu vastu vaenuline. Oli pilusilmaline mehejäss, rangis jalgadega ja tugevate käppadega nagu karu. Vaevalt nägi ta mind laevatekil kui hüüdis:

«Aa, meil on uus Jaak! Tere, Jaak!»

Mõistsin, et see oli minule.

«Mis Jaak?» laususin pahaselt. «Minu nimi on Joonas, Joonas Kleement.»

«Ükspuha, ükspuha, siin oled ikkagi Jaak.»

Ja hakkaski mind sellest päevast hüüdma Jaaguks. Naeratas aga oma pilusilmadega ja püüdis kiusata, kus sai. Kord ulatas mulle ämbri ja ütles, et mina viigu talle pükspriiti, temal olevat seda vaja. Mina võtsin küll ämbri, kuid ütlesin:

«Sääraste asjadega mind tögada ei saa. Saatke mõni maarott ämbriga pükspriiti tooma, mina juba tean, mis asi see on.»

Nii ta mind alati püüdis nõögata. Kord andis mulle tükikese liivapaberit ja käskis sellega puhtaks teha laevakahvli, teinekord soovitas puulõhkumise juures tarvitada laevakiilu.

Pidin alati hoidma silmad lahti, ka söögitegemise juures. Kord oli ta kallanud kohvikatlasse merevett, teinekord jälle käinud soola panemas supi sisse, nii et see kellelgi süüa ei kõlvanud. Siis näägutas mind:

«Kas Jaak keetis täna lõunaks mereveega suppi?»

Et mul tuli täita kõikide laevameeste käsku, siis kujunes nii, et oma laevapoisi-katsegi pidin tegema tema ees, kuigi ma heameelega oleksin teinud seda teiste ees. Olin juba ammu isegi oodanud, et kapten hakkab proovima mu tugevust, laseb teha laevapoisi-katse, nagu sellest vana Ankruvits mulle oli jutustanud. Ise ma ei julgenud seda kaptenile meelde tuletada. Nii siis tuli, kohe peale meie esimest reisi, kui lahkusime Helsingist, et olime kahekesi Pärtseliga laevatekil. Tema vahikorral, mina niisama istumas ankruketil. Tuli oma pilusilmadega naeratades minu juurde ja küsis:

«Kas oled ka tugev poiss? Näita oma jõudu...»

«Kas pean tegema laevapoisi-katse?» küsisin erutuses.

«Laevapoisi-katse... Tee siis oma katse!»

Nüüd hakkasid palavusejoad jooksuma üle selja. Katse on käes. Kas aga suudan, kas suudan? Ei tohi erutada, ei tohi alla vaadata, peab kõrgel ronides mõtlema midagi muud, peast lugema mõnd laulu või ükskordühte. See oli vana Ankruvitsa õpetus. Ronisin mööda veidi kõikuvat klüüverpoomi kuni klüüverstaagini ja siis mööda klüüverstaaki üles. Hea oli toetuda purjerõngastele. Masti jõudes olin enese leidnud, tundsin küll erutust, aga palavaid jugasid enam ei tundnud seljal. Puhkasin veidi. Siis haarasin kätega vahestaagist kinni... Nüüd, käed, näidake, mis võite! Alla ei tohi vaadata... Tundsin lengi vabisemist ja keha kõikumist... Kolm korda viis on viisteist... kuus korda neli — kakskümmend neli... Nii ma korrutasin, kuni tundsin, et parem käsi haaras tengi.

«Tule maha, Joonas! Tule maha!»

Lohistasin end tengi mööda salingiristini ja sealt juba mastini redelit mööda tekile.

Hüüdja oli Pärtsel. Esimest korda ta kutsus mind Joonaseks. Jooksin ta juurde ja küsisin erutuses:

«Kas tegin katse?»

Pärtseli pilusilmad ei naernud. Ta vehkis oma määratute käppadega ja pomises:

«Mis sa pagan... poisirajakas... seal üleval, et süda jääb vaadates seisu.»

Ja kadus pomisedes tagalaeva.

On mul esimestest päevadest veel meeles, et väga vähe magasin. Südamepööratust küll ei tundnud, aga vaevalt läksid silmad kinni, kui tundsin, et mu keha lahkus voodist ja hakkas hõljuma. Oli siis alati suur hirm, et kukun. Mõnikord hakkasingi kukkuma ja kui siis karjatades ärkasin, ei saanud tükil ajal aru, et olen kajutis kois.

TORM

Kulbult sõitis «Suits» telliskividega Helsingi. Sealt ei saanud uut prahti, tuli sõita tühjalt Viiburi, kust saime laualaadungi Inglismaa jaoks. Seisis ees pikk tee — Viiburist Liverpooli. Rõõmsas ärevuses ootasin seda pikka reisi, sest pika teekonnal võis nii mõndagi juhtuda. Ootasin poisikeselikus uudishimus tormi. Tahtsin uuesti läbi elada seda erutust ja tegevustungi, mida tundsin Viiralaiule sõites. Kogu aja oli püsinud vaiksed ilmad, «Suits» sõitis õige tasakesi. Mõnikord paisusid küll purjed, nagisesid köied ja vandid, aga sealsamas jäid purjed rippu ning «Suits» näis seisvat.

«Laisk tuul, laisk tuul,» ütlesid laevamehed.

Hakkasin otsima tormi ennustavaid märke, nagu seda olin õppinud vanaisalt ja Ankruvitsalt. Teadsin, et õhtune päikesepona tähendab tuult ja vahuharjad merel toovad tormi. Vaatlesin siis õhtuti päikese loojenemist ja uurisin vahuribu merepinnal. Sagedasti ronisin masti, et näha, kas maad kerkivad, sest ilusa ilmaga maa kerkimine toob alati tormi, seda teadsin kindlasti. Kapteni kajutit koristades uurisin baromeetri seisu, baromeeter näitas ikka head ilma ja looduse märgid petsid või ei osanud ma neid hinnata.

Kas see oligi lihtne poisikeselik uudishimu? Tormiarmastus näib mul olevat loomuses. Olen hiljemini alati tormide aegu tundnud rõõmsat ärevust ja tegevustungi. Ilusatel ilmadel olen olnud sageli tegevusetu ja ükskõikne, aga tormide aegu on minus elu tõusnud. Ja see on olnud hea, just selle tõttu olen pärast, kui juba ise olin kapten, kõige rohkem suutnud valitseda ja mõjustada mehi.

Ootasin siis tormi. Küsisin madruste arvamust tormi tuleku kohta ja näitasin neile tormi ennustavaid märke. Teised pannud mind tähelegi, ainult Pärtsel ütles:

«Ee... Jaak ootab tormi? Küllap jõuad veel pukinahku teha. Las jõuame Taani väinadest läbi, eks siis ristimine näita, kas kõlbadki meremeheks.»

Viiburis saime laeva varsti lasti. Kapten keeldus tekilaadungit võtmast — pikk tee. mine tea, mis võib juhtuda.

«Küllap kardab tormi,» mõtlesin endamisi. «Küll see vana merekaru asja tunneb.»

Oli minulgi siis asja ülearu tegev olla. Pühkisin laevatekki, tõstsin asju ühest kohast teise, ronisin paar korda masti ja klüüverpoomile. Olin ise kogu aja selles arvamises, et kõik olijad mind vaatlevad ja imetlevad. Küll on sel laeva-palju tegemist! Magedat vett toomas käisin ühes teistega ka mina. Seda ei tulnud siin ammutada jõest nagu Kuibul. vaid sai sadama pumbakaevust.

Kui siis toll laevalt lahkus ja puksiir laeva sillalt lagedale viis. tõmmati kohe purjed üles ja minul tuli masti ronida topselit seadma. Purjed seati tuulde, kipper haaras rooliratta hüüdis:

«Läheb!»

Siis kergitasime mütsi ja ühes teistega laulsin jumalagajätuks ka mina:

*Ees kauge tee meil jälle,
jää jumalaga nüüd!
Hoi. rallala, hurraa,
jää jumalaga nüüd.'*

Mõtlesin:

«Kas peaks istuma siin rannal kivil mõni poiss ja saatma seda toredat laeva kaugele teekonnale?»

Esimesel päeval oli tuul pooliti vastu, tuli loovida ja seetõttu jõuti edasi väga pikkamööda. Teise päeva õhtul möödusime Vilsandi tulest. Istusin päras ja vaatlesin merd, sest õhtused talitused olid tehtud. Päike loojenes kalkpunaselt, merepind virvendas ja värises. Vilsandi tuli vilkus peaaegu merepinnalt. Selle oli kapten ise mulle kätte näidanud ja öelnud, et see on viimane kodumaa

tervitus. Oli nii hea istuda, vastu võtta viimast kodumaa tervitust ja ettekujutusel lasta luua tulevikupilte.

Oli juba tükk suveöödki kulunud, kui kapten ise pani mu käe õlale ja käskis minna magama. Alles nüüd märkasin, tuul oli pöördunud — madrused olid seadnud purjesid — ja vandid undasid tasakesi.

«Saame vist tuult.» ütles kapten, kui mu tekilt ära saatis.

Vastu hommikut ärkasin isesuguse kolina peale — kajutis kukkusid asjad, kõik näis põruvat ning vabisevat. Hüppasin ruttu asemelt välja. Kajut tundus õudselt külmana ja näis nagu ringi käivat. Avasin ukse ja astusin tekile. Uks kisti mu käest lahti ja virutati kinni hirmsa jõuga. Madrused kõndisid harkis jalu tekil, purjed olid rehvitud, kõik nagises ja raksus, meri kees... torm oli. Taeva all jooksis rebenedes ja narmendades musti pilvetükke, vihma piitsutas vastu nägu, üle parda virutas laineharja tekile — torm oli lahti. Mind on siin kibedasti vaja. Jooksin minagi harkis jalu kapteni juurde ja hüüdsin valjusti:

«Kas pean ronima masti topselit rehvima?»

Teadsin, et tormiga võetakse topsel maha.

«Topsel ongi maas,» hüüdis kapten. «Mis sa nii siis... saad märjaks.»

Alles nüüd märkasin, et kõikidel madrustel olid õlitatud jakid seljas ja samasugused püksid jalas. Kaptenil oli õlitatud kuub ja kübar, paelaga lõua alt kinni. Jooksin uuesti kajutisse ja panin minagi selga minu jaoks määratud õliriided. Siis olin jälle tekil. Kui oli vaja liigutada poomi, seada purje või siduda köit, siis olin mina madrustel abiks. Kajutiüksed sulgesin kõvasti ja panin ette puldanitükid, et laine sisse ei lööks. Kui tuul puldani luugilt ära viis, seadsin ta jälle kohale ja panni rauatükid peale — vesi ei tohi laevaruumi pääseda. Harjad, ämbrid ja muud lahtised asjad koristasin tekilt taha kolude kajutisse. Siis jooksin tekil ringi — ehk on veel midagi teha ja koristada.

Madrused olid kõik määratud kohtadele, kapten seisis keskmise masti juures — komandosilda «Suitsul» ei olnud — ja karjus läbi ruupori kärke. Tüürija seisis tugevasti jalgu tekile toetades rooliratta juures. Aeg-ajalt pühkis laine üle

teki, siis haarati kinni pardast või köitest. Kord pühkis üks säärane laine minu tekile maha ja veeretaskajuti ette. Siis pööraskapten ruupori otsa minu poole ja andis karmi käsu:

«Ära jookse ilmaaegu! Seisa paigal ja hoia kinni kajutist. Mine siis, kui sind kästakse.»

Jäin siis kajutiuksele seisma ja käsku ootama.

Laevanina tõusis ja vajus. Ei oleks uskunud, et lained säärase müraka, nagu «Suits» on, sedaviisi keksima panevad. Kui tugev laine vastu külge löi, siis vabises ja värises laev kuni kiiluni, vandid ja köied raksusid, plokid kiunusid.

«Topseli kisub lahti!» karjus madrus Vessel kaptenile, kui jälle vali puhang üle laeva käis, ja näitaskäega üles.

«Kinni siduda!» oli kapteni lühike käsk.

Vessel hakkas mööda mastiredelit üles ronima. Ta oli mulle alati heatahtlik, otsustasin minna talle appi. Pealegi ei olnud mul midagi teha ja kapteni käsk võis ju käia ka minu kohta.

Jooksin kohe teisele poole mastiredeli juurde ja ronisin üles. Tuul surus mu tugevasti vastu mastiredelit, nagu oleks tahtnud sellest läbi rõhuda; sealsamas puhus teine iiling niisuguse jõuga, et peaaegu oleks mu lahti kiskunud redeli küljest ja paisanud kaugele merre. Pingutasin jõudu ja jõudsin siiski Vesseliga ühel ajal üles. Siin kõikus palju rohkem kui tekil ja oli tegemist, et püsida mastis. Tuul oli köie millega topsel oli kokku seotud, lahti rebinud ja sikutas topseli lehvima nagu määratu suure lipu. Maksis palju vaeva teda jälle kokku mässida ja kinni köita.

Alla ronides tundsin korraga, et mast hakkas pikka-pikka langema. Laevanina näis kerkivat ikka kõrgemale, kõrgemale... Siis hakkas meri ümber laeva hirmsa kiirusega ringi voolama, nagu oleks keegi seganud teda hiiglamännaga.

«Laev läheb vist ümber.» käis mõte peast läbi.

Haarasin tugevamini kinni mastiredelist ja jäin oota ümberminekut. Sealsamas tundsin, et laev hakkas merevoo järgi pöörlema iseene ümber, ikka

kiiremini ja kiiremini, kuni viimati pöörles nagu karussell. Silmade ees lõi virvendama, süda läks pahaks.

«See on merehaigus,» tulin viimati otsusele. «Ei tohi alla vaadata, peab nüüd mõtlema midagi muud.» Lõin südame kõvaks ja hakkasin lugema: «Viis korda seitse on kolmkümmend viis... kaks korda seitse on neliteist...»

Nõnda arvutades ja ainult oma kätele vaadates laskusin alla. Vaevalt sain tekil tuikudes teha paar sammu kajuti poole, kui haigus tuli. Nüüd oli ta siis käes, esimene merehaigus. Küll jõin Vesseli õpetust mööda merevett, panin tema antud tubakarulli suhu, aga miski ei aidanud. Kapteni käest sain riielda, miks ma ilma tema käsuta ronisin masti. Ei sedaviisi kaugele saa, kui laevapoiss teeb omapead. Tõi siiski mulle klaasigi punast rohtu ja käskis maha istuda keskmise masti alla veevaatide kõrvale.

Istusin siis seal ja kuulasin rahulikult Pärtseli narrimisi, kes mööda käies nimetas mind ikka Jaaguks ja tuletas meelde, et mul olevat kana pea ja seapõrsa süda. Käskis sisse võtta tõrva ja hülgerasva, aitavat kindlasti.

Kui mul enam midagi sees ei olnud ja õige nõrgaks jäin, viis Vessel mu kajutisse magama. Kajutis küsisin temalt:

«Kas see ongi torm, on ehk muidu vali tuul? Kas minust saabki meremeest?»

Tema kattis mu soojalt kinni ja trööstis, et seda pidavat läbi tegema kõik algajad meremehed, mõnikord võtvat Atland vanad kaptenidki maha, pole viga midagi.

Kajutis kestis pöörlemine ja kukkumine edasi, kuni viimaks uinusin.

RISTIMINE

Pühapäeva hommikul jõudsime Taani väinadest läbi. Siis pidi ette võetama vana kombe järgi minu ristimine. Oli ilus päikesepaisteline ilm, puhus paras tuul, olin merehaigusest ammugi toibunud. Erutuses ootasin ristimistoimingut ja otsustasin kannatada külma südamega kõik need ristimistembud. Olin vanaisalt ja Ankruvitsalt kuulnud, et kaks korda ristitavat laevamehi — esimene kord Taani väinades, teine kord üle ekvaatori sõites.

Erutuses ei paistnud mulle ilmgigi pühapäevaseks, vaid hariliku argipäevana. Hiljemini märkasin küll, et merel võib tunda pühapäeva ainult kalendri järgi. Seda ilu ja pühalikku rahu, mida tunned kodus pühapäeval, ei tunne merel kunagi, siin on kõik päevad üksteise sarnased argipäevad. Kui aga laev sadamas seisab, siis tunned küll pühapäeva. Aga kõige ilusamad olid pühapäevad ikkagi Kulbul, kodus, selles punases majakeses, mis asub valge majaka taga.

Ristimine võeti ette peale lõunat, sellest oli Pärtsel juba mitu päeva ette teatanud. Kapten oli oma kajutis, Vessel oli vahikorral. Olin parajasti söögiriistad pesnud, kui Pärtsel tuli kajutisse ja hüüdis:

«Jaak, tule välja, merekuningas käsib!»

Nüüd algab. Ruttu kuivatasin käed, võtsin taskust isa pildi ja testamendi ja panin need kasti, siis asusin tekile. Madrused olid salgas keskmise masti juures. Kõige vanem madrus Jaakson oli merekuningas ja ristija. Oli riietunud mingiks koletiseks. Ühes käes oli tal köis, teises mingisugune vana pott. Teadsin, et see kõik on ainult tembutamine, kuid madrused seisid tõsiselt, isegi Pärtsel ei pilganud ega norinud. Ainult vahikorral olev Vessel naeratas rooliratta juures heatahtlikult ja noogutas mulle pead. Kästi astuda koletise ette. See küsis:

«Joonas Kleement, «Suitsu» laevapoiss, kas tahad saada meremeheks?»

«Tahan küll,» vastasin tõsiselt.

«Kas tunned meremeeste seadusi?»

Vaikisin.

«Vaderid, õpetage talle meremeeste seadusi!»

Astusid ette kaks nooremat madrust ja hakkasid vurinal sõnu lugema, mina pidin järele ütlemata:

«Oma laev on kõige armsam, oma lipp on üle kõige... Kapten merel kuningas, laevapoiss on käsutäitja...»

Siis küsis merekuningas jälle:

«Laevapoiss Joonas Kleement, kas töötad täita kõikide käske vastu rääkimata, olgu siis käskija kapten või kõige noorem madrus?»

«Töotan!»

«Hammusta seda köieotsa!»

Vaatasin arusaamatuses ringi.

«Kus on su praegune töötus! Vastu rääkimata tuleb käsk täita. Vaderid, õpetage!»

Sain mõlemalt vaderilt kerge hoobi köieotsaga mööda pükse. Siis võtsin pakutud köieotsa suhu.

«Ja nüüd — kas suudad teha laevapoisi-katse?»

«Ma juba tegingi,» seletasin arusaamatuses. «Pärtsel käskis.»

«Jah, Jaak on sitke poiss,» tõendas Pärtsel. Sain käsu nende kõikide ees veel teisegi katse õiendada. Pidin ronima käte varal mööda mastiredelit poolde masti ja tagasi. Tegin sellegi katse. Siis seoti mu silmad, talutati mööda laevatekki edasi-tagasi ja jäeti siis kellegi madruse ette seisma, kelle nime pidin ütlemata pimedast peast. Kui eksisin, sain jällegi kerge hoobi köieotsaga. Siis talutati veel kuhugi, määriti mu nägu ja lõug halvasti lehkava vedelikuga ja kästi istuda. Teadsin, et sellega on mingi temp ühenduses, ja istusin ettevaatlikult, kuid sattusin mingi terava asja otsa, võib ka olla, et torgati tagant. Talutati jälle ja kästi istuda. Seekord sattusin veenumasse ja sain märjaks. Siis võeti side ilmade eest ära ja Jaakson kutsus vaderid sinna. Võidi ristimist alustada. Enne pidin veel vaderite etteütlemise järgi lugema meremeeste tunnistuse. See oli pikk rida mõttetuid sõnu, millest veel praegugi mäletan algust:

«Äär-eeli-eesel roguva, je-pisutigele, kantsleumars-meunu ehtule.»

Nüüd seoti mulle köis ümber ja lasti üle parda merre. Tundsin, kuidas saapad läksid vett täis. Püüdsin ujuda, kuid ei jõudnud, sest «Suits» sõitis liiga kiiresti ja vedas mind taga. Köis lõikas kaenla alt, suu läks vett täis. Siis tõsteti mind köitpidi laevaküljele rippu ja lasti uuesti vette. Jälle sukeldusin ja siplesin vees. Nii tehti kolm korda, siis tõmmati tekile. Puristasin ja köhisin, riided tilkusid, saapad lirtsusid — olin vist õige naljakas, sest kõik puhkesid naerma. Peale selle pidin ära sööma tüki soola-leiba ja peale jooma lonksu merevett. Siis kuulutas Jaakson mu meremeheks ja kõik madruse andsid mulle kätt.

Nii ristiti mind Taani väinades. Aga ekvaatori-ristimisest jäingi ilma, sest sõitsin üle ekvaatori juba tüürimehena ja siis ei võtnud seda toimingut keegi ette.

VÕÕRAS LINN

Ühel õhtul jõudsime Liverpooli. See oli laevade rägastik ja mastide mets. Oli seal palju suuremaidki laevu kui meie «Suits»..

Meie reis oli kestnud ligi kaks nädalat. Leib oli otsas, sõime juba mõnda päeva kuivikuid. Joogivett oli ainult veidi vaatide põhjas ega olnud tal mingit maitset, tuli kurnata läbi süte.

Kõik laevamehed kogunesid tekile ja ootasid maalepääsu. Seisin minagi laevapardal ja tahtsin kohe maale minna, kui kapten aga lubab. Helsingi-reisil ei käinud ma jalagagi maal, Viiburis tegin paar käiku sadamas, siin aga tahtsin kohe maale minna. Imestasin Kulbul ikka, miks laevamehed laeva sadamasse jõudes kohe maale kipuvad, nüüd kippusin isegi. Ei tahtnud nii väga vaadata võõrast linna, kui astuda, kõndida kindlal maal. Pärast ütles mulle Vessel, et see on ikka nii: ole kuisugune merekaru tahes, peale pikka reisi tahad ikka minna kindlale maale. Tema tundnud kord vana kaptenit, kes maale minnes ikka mulda pihku võtnud ja seda katsunud, kajutis hoidnud karbikese kodurannast kaasavõetud liiva. Kord, laeva hukkumisel, jätnud kõik muu kraami laevale, ainult karbikese koduranna liivaga võtnud päästepaati kaasa.

Toll käis laeval, klaarid pabereid, kapten andis meestele raha ja mulle ka. Ise ta jäi ühe noorema madrusega laevale, teised kõik läksid maale. Kui juba minekul olin, hüüdis kapten mulle järele:

«Joonas, vaata, et sa võõras linnas ei eksi. Sadam on inglise keeles haabö ja laev — šip... et teaksid küsida, kui ise ei oska tagasi tulla.»

Ütles neid sõnu võõra kõlaga.

«Ei eksi, pole viga,» vastasin ja kordasin mõttes võõrakõlalisi sõnu — haabö... šip...

Ei ma siis mõistnud inglise keelt veel midagi, saksa keel olin küll kihelkonnakoolis õppinud.

Maal märkas, et meil kõigil oli väga naljakas käik - kõndisime harkis jalu ja vaarusime nagu laevatekil, nagu polekski kindel maa jalgade all, vaid kõikuv pind.

Ühe suure maja ees jäi Pärtsel peatuma.

«Siia trahterisse läheme sisse.»

Vaatlesin silti ukse kohal — suurte tähtedega «North Star», tükk sinist taevast maalitud, selle põhjal kullaga Põhjanael ja Suur Vanker. Taevas oli juba pleekinud, tähed tuhmunud, aga tunda ikka võis.

«North Star... Nordstern...» tõlkisin aimamisi saksa keelde ja mõistsin: Põhjanael...

«Kajaka» kõrtsil ei olnud ühtki silti uksele ega kajaka pilti, aga kõik teadsid ta nime.

Uksel lõi vastu kibe tubaka, viina ja söökide leitsak. Pealt selle tundus õhus veel midagi õige teravat ja vastikut, mida ma ei mõistnud, mis aga pani kiputama nina ja silmad. Tuled põlesid tuhmilt ja paistsid läbi kollaka õhu nagu surnud leegid. Ei see olnud kellegi «Kajaka» kõrts. Pikk lett ulatus ühest seinast teise, väiksemaid laudu oli suur tuba täis, iga ümber kössutas salk meremehi. Tagapool oli tube veel küllalt, jutuvadinat ja võõrast kõma oli kõik kollane õhk täis.

Võtsime aset ühe väiksema laua ümber seina ääres. Pärtsel tõmbas oma kõverad jalad tooli all konksu, pani määratud käpad laua peale, naeratas pilusilmil ja ütles:

«Nüüd teeb Jaak ristimisliigud. Ega me sind muidu Taani väinades kastnud. Ei need jää kuhugi. Kas napsi teed ka?»

Ja lõppeski asi sellega, et pidin neile ostma pudeli viina ja kaasa jooma mõne napsi. Nad tellisid ise lisaks, ja algas «Suitsu» meeste söömine ja purjutamine Inglise «Põhjanaelas». Laevalt lahkudes tundsin minagi nälga, aga nüüd oli söögiisu kadunud. Õige vastikult mõjus trahteri teravalõhnaline õhk ja õudsalt kõlas võõralaadiline jutukõma. Paistis algul nii, nagu polekski meremehed

tavaliselt kõnelnud, vaid kuuldavalt tubakat nätsutanud. Pärast õppisin isegi inglise keele ära, päris omaseks pole ta mulle küll kunagi saanud, aga seda õudset kõla pole tas hiljemini leidnud, mis nii võõrastavalt mõjus selles trahteris. Küllap oli seal meremehi teistelki maadelt ja kõneldi vist kümnet keelt läbisegamini.

Jutukõma läks ikka valjemaks, hakati käima ühe laua juurest teise juurde. Kustki tagaruumist kostis laulu ja kriiskavat muusikat. Kollane õhk tihenes ja tuhmus, tuled näisid tukkuvat. Kustki ilmus küürus vanamees triangliga ja trummiga, ahv kükitas tal õlal. Jäi seisma keset hakkas oma trianglit tilistama ja trummi põristama. Ahv hüppas mehe õlalt maha ja läks lahti mõlema võigas tants laudade vahel. Vanamees naeris, ahv krimpsutas nägu. Oli õige kõhn ja armetu loomake. Kui tants lõppes, võttis vanamees mütsi peast ja korjas raha, lonkides laudade vahel. Tuli meiegi laua juurde. Tal oli lõpmata kurb nägu, aga kalgid ja külmad silmad.

Siis alustas salk neegreid kurguhäälega kriiskavat laulu... õhk oli täis teravaid hääli võikaid lõhnu, nii et raske oli hingata.

Siis lonkis meie laua juurde mehehirmutis, kel olid rõngad kõrvus, ninas ja huulteski.

«See on tätoveerija,» ütles Pärtzel. «Jaak, lase ennast nüüd märkida, siis mäletad ka, et oled Liverpoolis käinud.»

Nüüd märkasin, et mehel oli rihmaga kaelas nahkkott mitmesuguste riistade ja värkidega. Ta enese näol ja kätel ei olnud tätoveerimata kohta. Oli sinna maalitud lilli, loomi ja putukaid. Hakkas meile midagi võõras keeles ja märkidega seletama. Pärtzel näitas minu peale. Siis haaras minu käe, koputas sõrmega randmele ja muu kõne hulgast mõistsin ainult: anker... anker...

Ja jätkus mul siis poisikeselikku uudishimu ja rumalust, et olin nõus käerandmele ankrut tätoveerima laskma. Siin see märk mul on praegugi ja olen seda pärast küll kahetsenud.

«Kas on ka valus?» küsisin oma meestelt.

«Häh,» naeris Pärtel, «ise oled kõva poiss, nüüd kardad tühja tätoveerimist.»

Sirutasin koletisele käe. Külmade niiskete sõrmedega haaras ta sellest kinni ja alustas oma meisterdamist. Ei mäleta, et oleks olnud valus, aga vastik oli küll oma kätt selle koletise sõrmede vahel tunda. Algul hõõrus kätt mingi valge pulbriga või teradega, arvasin, et see oli sool. Siis hakkas torkima ja värvima. Sulgesin silmad ja lasksin tal toimetada. Ei mäleta kõike, mis ta tegi, aga kui valmis sai, vedas oma rõngastatud huuled naerule ja sirutas käe raha järele. Ei mõistnud ma, palju ta tahab, ega teadnud ka Inglise raha väärtust. Panin kaptenilt saadud raha lauale, selle ta võttis ja läks.

Jõin siis eneselegi märkamata Pärteli pakutud viinaklaasi tühjaks ja tahtsin välja tulla. Teised tuletasid mulle meelde, et tellitud viinapudeli eest mina pean maksma. Palusin Vesselit minu eest maksta ja ruttasin välja. Kõrvad kumisesid ja pea oli raske, tätoveeritud käsi tuikas.

Hilissuve öö oli alanud. Siin oli ta palju pimedam kui Kulbul. Õhk näis täis olevat midagi kollast ja rasket, tuled tukkusid. Aga liikumist ja elu oli tänavail veel küllalt. Ja kuidas siin rutati! Voorimehed sõitsid tänavaäärtel pikkades ridades, millel ei näinud otsa olevatki. Inimesi saalis edasi-tagasi. Ühe tänava nurgal istusid kaks kärnas last. Vanem noogutas pead ja laulis mingit viisita laulu, noorem oli pannud oma pea tema sülle ja magas. Purjus madrus tuikus üle tänava, ühe hoovivärava ees riidlesid kolm naist, kõhn koer nuusutas trepinurka... Kuski puhuti pasunat, kuski nuttis laps.

Sammusin sihita edasi ja lasksin end inimestest tõugata. Kõndisin mööda suuri valgustatud tänavaid ja ekslesin kitsaste põiktänavate rägastikus. Kuski tänavanurgalt hakkas minu kõrval käima üks poisike, seletades mulle elavalt midagi ja kutsudes kuhugi. Käis minuga kaua kaasas, kuni talle eesti ja saksa keeles seletama hakkasin, et ma midagi ei mõista ja kuhugi ei taha kaasa tulla. Kõnelesime niiviisi tüki aega kumbki oma keeles. Viimaks raputasime mõlemad pead ja lahkusime kumbki isepoole.

Imelik – kogu aja paistis mulle, et see on uinuv või koguni surnud linn. Inimesed ei ela, vaid liiguvad, ruttavad, kõnelevad mingil võõral mõjul. Voorimees sõidab peatänavalt põiktänavasse... kas ta tahabki sinna sõita? Naine tuleb raske korviga üle tänavaga, peatub kõrge maja ees, hakkab otsima riiete alt uksevõtit... ta mõtted on kindlasti kuski mujal, kas ongi mõtteid?

Olin kaua rännanud, kui tundsin jalus väsimust ja pöördusin tagasi, et minna laevale. Kuidas aga minna? Alles nüüd märkasin, et olen eksinud. Kõndisin kaua tänavate rägastikus siia-sinna ega jõudnud kuhugi. Siis tuli meelde kapteni õpetus, peatasin esimese vastutulija ja küsisin tehtud võõrapärase kõlaga:

«Haabö... Šip «Suits»?...»

Naeris ja seletas midagi kaua, siis läks jälle edasi.

Tänavad jäid hõredamaks, majades kustutati tulesid. Ei olnud mingeid märke, kuhupoole minna. Kõik majad ja tänavad näisid olevat ühtemoodi, nagu inimesedki olid üksteise sarnased. Mere lõhna ei tundnud, õhus olid hoopis võõrad ja teravad lõhnad. Ikka ja jälle peatasin vastutulijaid ja küsisin võõrakõlalaliselt:

«Haabö... Šip «Suits»?...»

Mõni vastas midagi, mõni läks sõnalausumata edasi. Viimaks märkasin salka lärmitsevaid madruseid, hakkasin järgnema neile — sadamasse nad ju ikka lähevad. Jälgisin neid parajal kaugusel kaua. Käisid ühes ja teises kohas sees, siis ootasid väljas. Viimaks jäidki ühte majja, ei jõudnud mina nende väljatulekut oodata. Siis pöördusin keset tänavat uniselt marssiva politseiniku poole jällegi tuttava küsimusega:

«Haabö... Šip «Suits»?...»

Näitasin talle oma käel tätoveeritud ankrut, mida nüüd isegi silmasin alles esimest korda, ja seletasin uuesti:

«Matrose... Junge... Haabö? Šip «Suits»?»

Võttis mu käe pihku, tunnistas ankrut ja näis mõistvat. Marssis minuga mõne tänava kaasa, kõneles kogu aja midagi õige külmalt, näitas siis käega otsesuunas ja läks tagasi.

Nüüd nägin tänavaotsal laevamaste olin sadamas. Aga maksis palju vaeva sellest rägastikust «Suitsu» üles otsida.

Kui jõudsin laevale, oli mõõn algamas, suleti dokke. «Suitsul» magasid kõik, ainult madrus Jaanson istus piilpakul, oli vahikorral. Jäin kajuti ette kastile istuma. Kumin kõrvadest kadus, pea selgis. Tätoveeritud käsi punetas ja kirvendas. Ninas tundus ikka veel teravaid lõhnu ja silmade ees kummitas «Põhjanaela» tukkuvaid tulesid."

Esimest korda pärast kodunt lahkumist tulid meelde ema, vanaisa ja sõber Ankruvits. Mis teeb nüüd ema? Kas näeb minust und? Ega ta siis sellepärast mind merele keelanud, et kartis uppumist... üks jumal, nii siin kui seal, aga kodu jääb tühjaks... Kas nüüd on kodu temal tühi? Ära käi halbade seltsis, ära hakka viina jooma, oli ema õpetanud. Mina aga võtsin täna esimest korda viina... Ja andsin sel hommikul aovalgel kajuti ees kastil istudes tõotuse, et ma viina enam ei võta. Seda tõotust olen pidanud terve eluea, kui raske noormehena mõnikord ka on olnud.

Sel päeval kirjutasin emale esimese kirja. Ei ma kirjutanud midagi sellest võõrast linnast, kirjutasin küll haljendavast Rootsi rannast, mis Taani väinadest läbi sõites silma paistis, kirjutasin esimesest tormist ja minu ristsetest, aga võõrast linnast ei kirjutanud midagi. Palusin tervitada vana sõpra Ankruvitsa.

Liverpoolis ei käinud ma sel suvel enam maal. Ka pärastistel reisudel tegin siin ainult hädatarvilikud käigid.

Kui Helsingi on kaljude ja siniõhu linn, Viiburi — vete ja tõrvalõhna linn, siis on Liverpool inimesevarjude ja surnud tulede linn.

UUS REIS JA «SUITSU» HUKKUMINE

Kui «Suits» oli lossitud, tuli kapten ühel õhtul linnast laevakontorist ja teatas rõõmsal ilmel:

«Nüüd, poisid, seisab ees pikk reis — sõidame Arhangelski, «Suitsule» pikka iga teenima. Homme-ülehomme saame siit uue prahi Põhja-Norrasse, sealt laseme tühjalt Arhangelski ja tuleme tagasi turskadega Kroonlinna.»

Oli õige rõõmsas meeleolus, kajutisse minnes patsutas mulle õlale ja ütles:

«Sõidame maailma otsa, Joonas. Kas kardad ka?»

Muidugi ma ei kartnud, kauge reis mulle just meeldiski. Teadsin, et nüüd sõidame ümber Nordkapi, ja siis võin ka mina mütsirihma üle mütsilae kanda, kui maale lähen. Teadsin vanalt Ankruvitsalt, et need meremehed, kes on sõitnud ümber Nordkapi, võivad kanda mütsirihma üle mütsilae, kuna teistel, kes seda ei ole, see korralikult mütsi ees nokal peab lebama. Kulbul võis «Kajakas» mõnikord näha ümber Nordkapi sõitnud meremehi, neid kohtles vana kõrtsmik palju suurema aukartusega kui teisi.

Kui pärast Vesseliga uue reisi üle pikemalt kõnelesime, küsisin:

«Kapten ütles, et läheme «Suitsule» pikka iga teenima — mis see tähendab? Kas on niisugune usk või arvamine, et laev, mis sõidab ümber Nordkapi, saavutab pika ea?»

«Ei, seda küll mitte,» seletas heatahtlikult naeratades Vessel. «Arhangelskis soolatakse laevaruum turski täis — terve laev on siis nagu määratu suur kalatünn. Seal imbub siis reisi kestel laevakeresse nii palju kalarasva ja traani, et laev ei mädane kelle põlves. «Suits» on uus laev, seilab alles teist aastat, on paras aeg immutada. Osanikud soovitasid selle reisi ette võtta juba mineval aastal, kuid ei olnud head juhust. Nüüd siis läheme. See ei paku kuigi suurt teenistust, aga laevale annab pika ea.»

Järgmisel päeval hakatigi lastima «Suitsu» — olid halvasti haisevad kala- või rasvatünnid. Kapten ei olnud uue prahiga sugugi rahul, pealegi ei saanud temast

korralikku täit laadungit. Pahandas ja turtsus laevatekil, käis laevakontori vahet, tõi maakleri laevalegi ja ähvardas prahi välja visata. Lepiti siiski viimaks kokku, et «Suits» võtab tünnid peale, täit laadungit ei saanud, asetati tünnid ühetasaselt laevaruumi ja kontori poolt saadeti mehed, kes kapteni juhatusel vahekohtadesse toed ja tellingid ette tegid, et tünnid ei pääseks veerema.

Mina ei mõistnud siis kapteni hoolt ja pahameelt. Aga kui pea pidin seda mõistma! Süüdistasin koguni mõttes kaptenit, et see prahti liialt valib ja jonni pärast tunne ei taha võtta, vaid Hulli uue prahi järele tahab sõita. Kartsin nimelt, et siis põhjamaa-reisist kapteni jonni pärast midagi välja ei tule.

Kolme päevaga oli laev lastis. Hiivasime ankrud ja sõitsime põhja poole. Algul oli kapten ikka tusane, luges jalgu, kui sügaval «Suits» istub, ja pomises:

«Sõida nagu tühjalt... võta või kive ballastiks peale...»

Aga kui siis puhuma hakkas priske pärituul, tulid selged päevad ja täherikkad ööd, muutus kapteni meeleolu paremaks. Iiri meri oli purjesid täis, alalõpmata tuli laevu vastu ja sõitis meie eest risti ja põiki läbi. Õhtuti kogunesid kõik laevatekile ja oli seal siis nalja ja laulu küllalt. Mõnikord lõi kaptengi vile lahti, askeldades oma mõõduriistade juures. Jaanson laulis neiust, kes teda ootavat kodurannas, Pärtselgi oli minule heatahtlik, toetus laevareelingule ja jorises mingit viisitud võõrkeelset laulu. Sagedasti kutsus kapten mind vaatama, kuidas ta mõõtmisi toimetab ja laeva asupaika määrab. Viis kajutissegi ja näitas mere- ja taevakaarte, mida tal kajutis oli külluses. Kui imelikkudena paistsid siis mõõduriistad, kui salapärastena kaardid!

«Õpi, Joonas, õpi! Küllap saab sinustki kapten. Vaata, kuidas põhjatähed kerkivad, mida kaugemale me sõidame. Nordkapis näeme Põhjanaela pea kohal. Sõidame aga kunagi üle ekvaatori, siis tuleb Põhjanaelaga jumalaga jätta, seal me teda näe.»

Isusin siis sageli ööd läbi roolivahis oleva madruse juures laevapäras ja vaatlesin tähti. Mõnikord jäin õige kurvaks ja kaotasin usu endasse — kas suudan mina kunagi nii palju õppida, et neid läikivaid riistu mõistan käsitseda ja

taevatähtede järgi pikkus- ja laiuskraade välja arvata! Küllap jään eluajaks madruseks, Jaaguks, nagu Pärtsel mind sõimab. Jaaguks sõimab ta igäüht, kes tema meelest on rumal ja saamatu.

Aga sealsamas tõmbas mind kaasa teiste ülemeelikus, lõin laulu ja heitsin nalja nagu nemadki.

Kes meist küll oleks võinud arvata, et teeme surmasõitu! «Suits» läks teenima pikka iga, aga tal ei olnud seda sugugi vaja, see oligi ta viimne reis. Kui imelikult küll määratakse inimese saatus! «Üks jumal, nii siin kui seal,» ütles ema, kui Kulbult lahkusin...

Ühel hommikul möödusime Šoti saartest. Hakkas puhuma vali läänetuul, «Suits» võttis tugevasti kõikuma, ruumis hakkasid kolisema tühjad tünnid. Kapten jäi tõsiseks ja tusaseks. Läks kajutisse, istus seal tundide kaupa, sorides raamatuid ja kaarte. Alles õhtu eel tuli tekile ja lausus kõigile tõsiselt:

«Baromeeter langes äkki, saame vist tugevat tuult. Kõigil kohal olla!»

Jäimegi kõik tekile. Panin endale selga õlijaki, aga kui nägin, et teised seda ei teinud, võtsin jaki jälle seljast ja viisin tagasi kajutisse.

Vastu hommikut läks torm lahti. See oli hoopis teistsugune kui Läänemeres. Teised ütlesid, et see veel päris ookeanitorm ei ole. Kapten laskis purjed maha võtta viimseni ja keeras laeva nina vastu tuult. Siin ei olnud lained, vaid vahutavate harjadega veemäed. Veeresid kui koletised üksteise järel, kartsin, et nad «Suitsu» endi alla matavad. Aga «Suits» tõusis nagu laast veevalli harjale, sööstis siis mustavasse kuristikku, et jälle harjale tõusta. Nii tantsisid minu männikorbist laevad Kulbul, kui neid tormide aegu sillalt vette pildusin.

«Kas need lained võivad murda meie laeva?» usaldasid küsida kaptenilt.

«Need paiskavad segamini meie pooliku laadungi,» vastas ta õige vihaselt ja ärritatult.

Nüüd kuulsin minagi, et laevaruumis paugub ja raksub - tünnid olid pääsenud veerema.

«Hoia otse vastu laineid!» karjus ta läbi ruupori tüürimehe «Kuule, kuidas all paugub ja koliseb.»

Õhk oli täis soolaseid piisku, alalõpmata sadas neid näole ja kätele ja pani naha kirvendama. Ei usaldanud minna ka kapteni lähedale, seisin laevapardal, hoidsin kätega köitest kinni ja vaatlesin «Suitsu» tantsu. Kui ta laineharjale kerkis, tuli nina tervelt veest välja, nii et võis näha laeva kiilu. Paistis nii, nagu tahaks «Suits» õhku tõusta. Kui ta aga laineharja kuristikku sööstis, jäi tüür terveni veest välja ja laev hakkas kobamisi kõikumama, kuni tüür jälle vette vajus. All aga kolis ja paukus.

Siis aga märkasime, et «Suits» hakkab vajuma vasemale küljele viltu, iga laine järel ikka rohkem ja rohkem.

«Nüüd see läheb!» karjus kapten vihaselt, trampis jagu ja tal tagus ärrituses ruuporiotsa vastu kajuti seinale. «Viis kraadi paremale!»

Laevakere raksus ja paukus, laine tuli veidi küljelt ja kõigutas laeva veel rohkem. Päästerõngad kargasid kajutiseintelt maha ja veeresid nagu rattad vasemale pardale. Näis, nagu oleksime sattunud tuulepöörisesse. Luup kisti lahti ja virutati ka vasemale pardale. Saime Jaansoniga käsu luup tagasi tuua endisele kohale, päästerõngad luupi visata ja aerud tullide külge kinni siduda.

Askeldasime Jaansoniga luubi juures. Tal oli nõöripundar käes, mille käilast oli kaasa võtnud, sidus, ärritus, ruttas kuhugi. Korraga tundsin, et laeva äär hakkab tõusma... haarasime mõlemad instinktiivselt paadiäärest kinni, teine teiselt poolt. Tundsin, et mingi kõva asjaga sain hoobi pähe, nii et silmad läksid kirjuks... Siis ei mäleta enam, kuidas see kõik edasi juhtus.

Kõrvus hakkas helisema tuttav viis... vanaisa mängis viiulit... Ankruvits istus kolde ees, sülitas ja kuulatas mängu... korstnas ulgus tuul... See oli ju kodus, Kulbul. Äkki hakkas ninas kipitama... ah jaa, see on ju silgulõhn Kulbult, «Kajaka» tagant lagedalt. Kõik tünnid on lagedale toodud, karvase mütsiga Mägela taob kirvesilmaga silgutünni lahti... Siis tundsin, kuidas külma vette

kukkusin, kaenlaaukusid erutas külm vesi, saapad läksid vett täis, lained käisid üle pea.

Olime mõlemad Jaansoniga vees, teine teisel pool paati, ja hoidsime kramplikult paadiäärest kinni. «Suits» oli küljeli vajunud, mastid ja taglas vajusid lainete rullumisel ikka sügavamale ja sügavamale. Siis pöördus «Suits» põiki laineid, mastid vajusid alla ja kiil tõusis peale.

Kus on teised?

KAKS PÄEVA PAADIGA LAHTISEL MEREL

Ronisime Jaansoniga mõlemad ühel ajal paati, teine teisel poolt äärest. Paat oli vett peaaegu täis, kuid see ei teinud häda. Paat oli päästepaadi ehitusega, õhukastidega ja raske kiiluga. Mina haarasin aerud, mis olid köidetud nõõridega tullide külge, ja püüdsin hoida paati vastu laineid. Jaanson ei olnud veel ehmatuses toibunud, hoidis kramplikult kaenlas nõõripundart, mis tekil kätte oli jäänud. Kus on teised? Lained olid kandnud paadi laevast eemale. Nägin «Suitsu» laineharjal, kiil ülespoole, sealsamas kadus ta lainemäe taha. Püüdsin sõuda kõigest jõust «Suitsu» vraki poole.

«Kus on teised?» karjusin Jaansonile.

Nüüd tuli ka temasse elu.

«Sõuame lähemale!»

Haaras ka aerud, püüdsime pääseda laevale lähedale. Aga sellest ei tulnud kaua aega midagi välja, olime lainemägede vastu jõuetud. Kord loksutasid lained meie paadi laevakere lähedale, kord paiskasid jälle eemale. Märkasime siiski «Suitsu» põhjal mehekühma, kes kramplikult hoidis kiilust kinni.

«See on Pärtsel! Katsume tuua paati!»

Ei saanud aga kuidagi paati lähedale. Viimati otsustasin vette hüpata ja laevale ujuda. Usaldasin liiga palju oma ujumisoskust. Ei olnud see minu osavus ja ujumisoskus, mis päästis Pärtseli, vaid pime juhus. Sidusin endale Jaansoni nõõri ümber keha, teise otsa kinnitasin paadi pingi külge. Andsin käsu siis paat «Suitsule» lähedale tõmmata, kui Pärtseli juurde olen pääsenud. Varusin aega ja söötsin siis vette, kui laevakere laine vahel oli, paat aga laineharjal. Esimene laine viis üle, ei pääsenud laeva juurde, kuid teine laine viskas mu just vastu laevapõhja. Raske oli ronida Pärtseli juurde, sest laevapõhi oli merikasvudest libe. Pärtsel võis kiilul püsida küll ainult surmahirmust saadud jõul. Olin parajasti ta jalast kinni haaramas, kui tundsin, et nõõr takistab, enam edasi

minna ei lase. Kukkusin tagasi vette. Siis ilmus paat laineharjale ja nõor pääses jälle vabaks. Järgmine laine viskas mu Pärtseli juurde, haarasin ka kiilust kinni

«Tule paati, võta minust kinni!» Pärtsel ei vastanud sõnagi. Vaatas mille otsa tuimi silmi, habemeis tolknesid rohelised kasvud, mis laevapõhjast külge hakanud. Hoidis oma määratute käppadega kõvasti kiilust kinni, nii et küüned olid puu sees; ei näinud ega kuulnud midagi. Ta laskis laevakiilust alles siis lahti, kui tagusin talle saapakontsaga sõrmede pihta. Sealsamas aga haaras ta minu jalast kinni ja hoidis seda niisama kramplikult nagu äsja laevakiilu. Teadsin, et lahti ta nüüd ei lase, kas või upuksime koos.

Libisesime laevakerelt alla ja olime mõlemad vees. Ja oli õnnelik saatus või pime juhus, et laine meid paadi lähedale paiskas. Jaanson abiga ronisin paati ja kiskusin ka Pärtseli suure vaevaga sinna. Ta jäi lamama paadi põhja ja hoidis ikka minu jalast kinni. Kui toibus ja mõistma hakkas, vaatas mulle otsa ja ütles:

«Sina, Joonas...»

Teist korda nimetas ta mind õige nimega. Esimene kord kui ma tema käsul laevapoisikatset tegin ja ta mind alla kutsus. Nüüd oli teine kord. Ja hakkaski mind sest ajast peale nimega hüüdma. Oo, see oli nüüd hoopis teine Pärtsel.

Teistest laevameestest ei olnud mingit märki. Mõni päästerõngas, tühi vaat ja lauatiikke ujus veel, aga meestest ei olnud märkigi. Olid leidnud külma haua.

Pärtsel hakkas mäletama, et tema oli seisnud laeva ümberminemisel esimese masti juures. Kui laev langema hakanud, hüüdnud kapten: «Nüüd see läheb... Mehed, paatidesse! Päästevööd...» Oli siis virutanud ruupori tekile, haaranud keskmisest mastist kinni ja karjatanud!: «Mina lähen «Suitsuga»!»

Vessel olnud kajutis, teistest tema ei teadnud. Ise aga kukkunud Pärtsel ühes laevaga, alles vees haaranud mastist kinni, roninud mööda vante laevaküljele ja pärast kiilule. Oli nii kõvasti hoidnud kiilust kinni, et küünte all oli veri.

«Suitsu» vrakk jäi meist kaugele. Ei meie mõistnud kuhugi sõuda, ei tulnud esialgu mõttesegi kuhugi välja jõuda. Elasime täiesti silmapilgule, ainuke hool oli — püsida vee peal, hoida paati ümber minemast, elada.

Võis küll lõuna paiku olla, kui torm vaikis. Lained väsisid, õhtuks vaikis tuul täiesti, laineharjad ei vahutanud, peaaegu hääletult veeresid raagevad lainevallid üle laia veevälja. Nüüd tundsimme kõik korruga nälga ja külma. Taevavõlvile ilmusid tähed. Lakkasime sõudmast, vaatasime tummalt tüki aega üksteisele otsa, siis küsisime kõik kolm ühest suust:

«Mis nüüd saab?»

Keegi ei vastanud. Ei olnud midagi vastata. Igaüks pöördus isepoole ja vaatas eemale, nagu kardaks teise otsa vaadata. Viimaks ütles Pärtsel Jaansonile:

«Vaata, su tull kukub välja.»

See oli kõige pikem öö, mis ma oma elus olen läbi elanud. Taevas tuli tähti täis, kuusirp hakkas paistma, aga ümberringi mustas vesi. Taevas näis nii kõrgel olevat nagu ei kunagi enne, mustav veeväli ulatus kaugele, silmapiiri ei näinudki... lõpmatus näis avanevat. Salapärane kohin hõljus õhus.

Algul ei tahtnud kuidagi uskuda, et olen Atlandi ookeanil paadis kahe seltsimehega. Sulgesin silmad, vesi loksus paadininas. Ega ma olegi ookeanil, olen Kulbu lahes, sõuan randa, köidan paadi sillaposti külge, lähen punasesse majakesse, mis on valge majaka taga. Avan ukse, soe kodune õhk lööb vastu, söök on laual, voodi on üles tehtud. «Heida magama, Joonas,» ütleb ema...

Hulga aja pärast avan jälle silmad — Põhjanael... kuusirp... Pärtsel, aerud rüpes, ja Jaanson tuimas tarretuses paadipäras... Olen ikkagi ookeanil. «Tuleb sõuda, muidu tardume kangeks,» ütleb Pärtsel.

Põhjanaela järgi sõudsime otse lõunasse. Kuhu me jõuame, kas pääsemegi — seda küsimust ei julgenud me endile esitada. Õieti ei tekkinudki mul neid küsimusi, lootsin ja uskusin kindlasti, et kuidagi ikka pääseme. Olen eluaja uskunud lapsepõlves «Kajakas» kuulnud targa nägija sõnadesse: meri sind ei päri. Ja see usk on mulle jõudu andnud ka kõige suuremas hädas.

Sõudsime Pärtseliga kahekesi kordamööda, et tardunud liikmeid soojendada ja elustada. Jaansonist ei olnud mingit abi, tema istus kogu aja tuimas

tardumuses paadipäras ja värises terveist kehast. Kord lõid ta silmad palavikuliselt särama, kord tuhmusid. Vastu hommikut hakkasime Pärtseliga kordamööda hõõruma ta liikmeid, et teda kuidagiviisi äratada sellest tarretusest. Esiti laskis ta ennast rahulikult muljuda, aga pärast hakkas kiunudes vastu, ähvardades heita muljuja üle parda. Jäetagu ta rahule, tema päevad olevat loetud. Heitis kummuli paati ja hakkas nuuksuma nagu laps:

«Ilmaaegu ootad mind kodurannas, Anna, mina ei tule...»

Vastu hommikut hakkas meid rammestus vaevama. Pärtseli käed vajusid rüppe, aerud kerkisid veest. Tuli teda alalõpmata tõugata, et ei jääks magama. Minul olid endalgi silmad rasked ja liikmeisse asus tina. Et peletada und ja hoida end ärkvel, alustasin kihelkonnakoolis õpitud laulu:

*Mu sõprade hooned sääl kinkude pääl
ja isamaa väljadel laulude hääl..*

Viletsa kiremisena kostis see ookeani öös. Lakkasin laulmast ja vajutasin aerudele peale. Kunagi ei ole ma nii hommikut oodanud kui sel ööl. Kui siis, päikeseratas viimati kerkis merepinnalt, tervitasime teda rõõmuhüüetega. Pärtseli pilusilmad lõid naeratama, lõug hakkas vabisema, kui ta hüüd

«Päike, Joonas, päike!»

Taevaserv selgis, pilk ulatus jälle vabalt üle veevälja, nägime, et silmaringis midagi muud ei olnud, kui meie, taevas ja vesi. See suurendas omamoodi tuska. Öises pimeduses armastas ettekujutus vargsi luua pilte: kuski lähedal on maa, ei paista aga seepärast, et on pime; laev on kuski läheduses, kui pimedus lahkub, näeme teda selgesti. Nüüd aga oli kõik tühi ja lage. Hinge asus tühjus, Pärtseli suunurkadesse ilmus valuline joon.

Siis hakkasime tundma janu. Minu keel kuivas suulakke, Pärtsel neelatas alalõpmata, ta suur kõrisõlm liikus üles-alla nagu pump, Jaanson imes poolunes huuli.

Kesk hommiku paiku ilmus taevaservale puri. Meie ärkasime oma tardumusest, unustasime nälja, janu ja väsimuse. Määrasime silmadega ta kursi ja hakkasime vastu sõudma. Tõmbasime nii, ei aerud raksusid ja higi hakkas tilkuma otsa eest. Äratasime ka Jaanson ja näitasime talle purje. Mees sai nagu uut elu. Võttis kord minu, kord Pärtseli käest aerud ja aitas sõuda. Päike oli juba peaaegu kesktaevas, kui märkasime, et laevalt meid ei nähta, läks meist mööda 4—5 meremiili kauguselt. Võtsime kuued seljast ja hakkasime lehvitama — laev ei näinud kurssi muutvat. Juba märkasime selgesti, et laev laseb meist mööda. Öeldakse, et uppuja haarab kinni õlekõrrest, tegime sedasama — hakkasime kõik hüüdma ja karjuma. Karjusin minagi teistega kaasa, teades küll, et meie hääl viie meremiili taha ei kosta. Karjusime niikaua, kui hääled väsisid. Siis laskusime sõudepinkidele, aga aerusid kätte ei võtnu. Ainult Jaanson seisis paadipäras püsti ja hüüdis kähinal edasi. Siis haaras kätega peast kinni ja hüppas vette. Meie karjatasime Pärtseliga ühest suust. Pärtsel haaras aerud, mina kargasin püsti. Jaanson aga kadus nagu kivi vette... Ei ole ma pärast kunagi säärast uppumist näinud. Tiirlesime kaua sel kohal, aga midagi ei ilmunud veepinnale.

See oli «Suitsu» kõige noorem madrus. Oli minul vaderiks, kui mind Taani väinades ristiti. Armastas õhtuti istuda piilpakul ja laulda neiust, kes ootab teda kodurannas.

Pärast Jaanson'i uppumist valdas meidki hirm ja tardumus. Lakkasime sõudmast ja jätsime paadi lainete kanda. Nälgi hakkas tugevamini näpistama ja janu piinama. Hääl muutus kiunuvaks ja kähisevaks. Tulid siis meelde kõik Kulbul ära visatud leivapalad ja asjata raisatud veetilgad. Oleksid need nüüd siin!

Pärtsel lõi paadi küljest laaste ja närts neid, siis minevat sülg alla. Siis tegi ta veel midagi, mida ma temast ei oleks oodanud ega uskunud — lõi kätte, tuli siis verest tilkuvat käega minu juurde ja lausus nagu häbenedes ja vabandades:

«Olen raamatust lugenud, et meremehed on verega janu kustutanud. Kui sa õige veidi võaksid, Joonas...»

Minul tardus süda. Tema löikas minu pärast kätt, seesama Pärtsel, kes mind alati kiusas ja pilkas. Ei, Pärtsel, seda ei võta ma vastu. Rebisin särgi küljest tüki ja sidusin ta haava kinni. Tema lõi silmad maha ja lubas seda häbenedes teha. Tundsin korruga, et Pärtseliga teineteisele palju lähemale olime saanud, mõistsime teineteise mõtteid sõnadeta, võib-olla mõtlesimegi samu mõtteid.

Õhtu eel märkasime suitsu taevaserval. Nägime seda mõlemad, aga kumbki ei usaldanud sellest kõnelda. Haarasime jälle aerud ja hakkasime suitsupilve poole sõitma. Mõne aja pärast nägime, et see oli aurik, pidas kurssi meie suunas. Südamed löid kiiremini tuksuma.

Kuidas nüüd märku anda? Kas sinna sõuda, hüüda, lehvitada? Viimati leidis Pärtsel oma taskust vasktoosi väävlitikkudega. Tikud olid rikkumata. Kui aurik meist parajal kaugusel oli, kiskusime kuued seljast, tõstsime aeru otsa ja süütasime põlema. Suitsusammas tõusis üle. Üksisilmi vaatasime auriku poole. Seal kostis aurikult vile — meid oli nähtud. Jalad löid nõrkema, laskusin sõudepingile. Pärtsel istus mu kõrvale, pani käe mu piha ümber ja palus pisarsilmil:

«Anna andeks, Joonas, et sulle paha olen olnud!»

Aurik peatus, paat lasti vette. Pärtsel oli tagasi saanud oma endise jõu, minul aga hakkas silmade ees virvendama. Mäletan, et ahtrilt lugesin laeva nime — «Ellen», nõorredel lasti alla, ronisin tekile... võõrad mehed... kokk valge mütsiga... toidulõhnad... Siis langesin tekile minestusse, ehk küll Pärtsel mind toetas.

See oli «Suitsu» surmasõit. Läks teenima pikka iga, aga tal ei olnud seda sugugi vaja, oli määratud hukkuda just sel teekonnal. Minu isalik sõber Vessart läks temaga kaasa. «Mehed, paatidesse, mina lähen «Suitsuga»,» olid tema viimased sõnad. Oh, minu hea isalik sõber Vessart!

HAIGENA FRASERBURGHIS

Mis nüüd edasi tuli, sellest ei mäleta enam palju. Jäin juba laeval raskesti haigeks, pärast jampsisin ligi kaks nädalat Fraserburghi linna haigemajas. See oli Rootsi aurik, mis me päästis ja viis väikesse Šoti linna Fraserburghi.

Mäletan ainult, et aurikult lasti paat vette, neli meest tuli, peale. Kui meie juurde jõudsid, sirutas Pärtzel neile aeru. Üks madrus haaras sellest kinni, ja nii meid sõideti laevale. Mina hoidsin kogu aja oma aeru püsti, põlenud kuue räbalad selle otsas. Mäletan veel, et laevaahtrilt lugesin nime — «Ellen»... Nöörredel lasti alla, Pärtseli toetusel ronisin üles. Laeval — võõrad näod, kokk kõrge valge mütsiga, mis näis nagu õhku täis olevat, söökide lõhnad... siis langesin minestusse.

On mind siis kohe tekil hakatud tohterdama, nagu Pärtzel pärast rääkis, pritsitud nägu külma veega, hõõrutud meeekohti — miski pole aidanud. Viimati toonud kapten kajutist kanget rohtu, hoidnud seda mu nina ees. Siis olen silmad küll lahti löönud, aga põsed õhetanud, pea põlenud ja jutt olnud segane. Viidud mind pärast kajutisse, Pärtzel istunud aseme ees ja valvanud. Mina olevat kogu aja jampsinud, Jaanson hüüdnud ja kuhugi kippunud.

Aurik sõitnud Hulli, aga meie pärast, peaasjalikult minu pärast pöördunud Fraserburghi, sellesse väikesse heeringate ja soola linna, ja jätnud meid sinna maha. See olevat olnud kõige lähem linn. Pärtseli oleks küll võtnud kaasa, aga Pärtzel ei tahtnud minust lahkuda.

Seal läks Pärtselil korda mind haigemajja paigutada, ise hakkas aga käima rannal, sadamas ja soolamisaitades tööd otsimas. Maganud algul mõned ööd sadamatrahteris pingil, pärast aga suuremalt jaolt rannal võrgukuuris. Aga igal õhtul käis mind vaatamas.

Mäletan, et ühel õhtupoolikul ärkasin väikeses võõras toas. Kõrval olid tühjad voodid, minu ees laual asetsesid veepudel ja klaas. Aken oli lahti, merekohinat oli kuulda. Läbi akna tungis valgusvihk tuppa, ulatus akna juurest

minu voodini. Aknalauual istus suur valge kass. Tolm hõljus valgusvihus. Hakkasin kätega valgusvihus tolmukübemeid püüdma, kuid need ei olnudki tolmukübemed, vaid väikesed valged liblikad, kes silmnähtavalt kasvasid ikka suuremaks ja suuremaks. Haarasin ühel keskelt kinni... läks pooleks nagu õhk, kummastki poolest tuli uus liblikas. Hakkasin püüdma mõlema käega, väga kergesti sain küll haarata, kuid kõik pudenesid pooleks ja pooltest tulid uued liblikad.

Kus ma olen? Kus ma nüüd olen? Näh, tuttav tuli, tuttav vanamees... kes ta nüüd ongi?

Tuhmilt paistavad laevad reidilt, puksiir vilistab... mis ta õhtul pimedas veel peaks vilistama? Töö on ammugi lõppenud, mehed õhtul. Ah, see on ju Kulbul! Näe, vana Ankruvits seisab majakarõdul, vehib rätikuga putukaid ja liblikaid tule eest. Mis ta nüüd peaks vehkima, tõuseb tuul, ajab isegi putukad ära! Kes seal hüüab: «Joonas, Joonas» —? Ema! Ei ma saa sööma tulla, näed, mererohi hakanud Pärtselele habemesse. Pühi ometi ära, lase kiilust lahti! Ei saa tulla, ei saa, nõör on pingul, lõikab kaenla alt sisse. Saapad on märjad ja kaenlaauke puudutab külm vesi. Nüüd on nad kõik mu keha peenikesi nõöre täis sidunud, ei saa ujuda, siple nagu kana liikus.

Jaanson ujus veepinnale, hakkas nõöre harutama, seda rohkem nad sassi läksid, rinnad pitsitas kokku.

Oota, mis sa naerad, ära viska märga mererohtu mulle vastu nagu, hinge matab kinni.

Kustki hakkas kostma laul — kihelkonnakoolis on laulutund, õpetaja lööb viiulipoognaga takti... Siis tuli tuba udu täis, kaotasin teadvuse.

Kas oli see unenägu või jampsimine, seda ei tea, aga meelde on ta mulle lõiganud teravalt.

Kui jälle ärkasin, oli hommik. Aken oli kinni, ruudule tibas peenikest vihma. Toas talitas kortsus põskedega ja terashallide juustega naisterahvas.

«Kus ma olen?»

Pöördus ümber, tuli minu voodi ette, kohendas tekki ja patja. Märkasin, et tal olid heledad lahked silmad ja pehmed käed.

«Good... good...»

Õhtul tuli roidunud ja väsinud Pärtzel, aga muutus kohe rõõmsaks, kui nägi, et olen ärkvel ja meelemärkusel.

«Mis meiega on, Pärtzel?»

Silus oma määratu käega habet, naeratas pilusilmil ja jutustas. Nüüd tulid mulgi meelde «Suitsu» hukkumine, kaks päeva paadiga lahtisel merel, aurik «Ellen» ja kokk kõrge valge mütsiga.

«Mis meiega nüüd saab?»

«Mis saab? Pole viga. Kui ikka terveks saad, küll siis hakkama saame. Läheme uuele laevale, mis muud. Ajas juba hirmu peale, et kas saabki enam asja. Pole viga, pole viga.»

Ja hakkas mulle nüüd igal õhtul kosti tooma, nagu väikesele lapsele, nii et hakkas juba piinlik. Tõi õunu, saia ja kompvekke. Oli soolamiskuurides ja kalaaitades mingisugust tööd ikka leidnud. Aga et ta öösiti magamas käis rannal, sellest jutustas alles hiljem.

Mõne päeva pärast tõusin minagi voodist ja panin riidesse. Jaki põuetaskut katsudes leidsin, et ema antud testament oli köitest lahti ligunenud ja lehed kokku kleepunud, aga isa pildist ei olnud muud järel kui näputäis paberipuru.

Kosusin õige ruttu, sest heledasilmaline vana naine, proua Brown, hoolitses minu eest hästi. Teise nädala lõpul hakkasin juba Pärtseliga koos käima kalaaitades. Ei olnud suurt tööd, sest oli püügivaheaeg ja jõudekäsi oli linnas isegi küllalt. See oli tõepoolest heeringalinn. Kõik haises siin heeringatest, isegi puud, rohi, kassid ja koerad. Selle lõhna tõin õhtul kalaaidast kaasa, aga seda oli haigemajaski.

Ei meie siin pääsenud ühelegi laevale teenistusse. Kui siis siit laev läks Hulli soola järele, sõitsime kaasa uut kohta otsima. Jätsime jumalaga hea proua

Browniga. Noore madrusena saatsin talle kingituse Stokholmist, kui aga tüürimeheks sain, tasusin ka linnale ravikulud.

MÕNED PÄEVAD SAKSA LAEVAL

Hullis hakkasime kohe suure õhinaga kohta otsima. Siin oli kui Liverpooliski, võis olla veel rohkemgi, kõik dokid ja sillad olid täis. Päeviti kees ja kihas sadamas elu. Laevu tuli ja läks; vintsid ja kraanad laadisid kraami sisse ja välja. Kõik sillad olid täis nagu hiiglakurgi, kes oma pikkade kaeltega kaste, pakke ja palke nokka võtsid, siia ja sinna tõstsid. Alati huilas mõni vile, prantsatas maha mõni raudlatt.

Meil oli raske kohta leida, ehk küll laevu sadamas oli palju ja mehi vajati igale poole, sest ikka oli ühelt või teiselt laevalt mõni seiklushimuline madrus või laevapoiss ära karanud ja teisele laevale üle läinud. Kuid ikka juhtus nii, et vajati kas madrust üksi või laevapoissi, meie aga ei tahtnud Pärtseliga lahku minna. Ei olnud ka kerge asju ajada. Mina mõistsin inglise keelt ainult mõne sõna, mis Fraserburghis proua Brownilt olin õppinud, ja Pärtseli inglise keelega ei saanud ka kuigi kaugele.

Magamas käisime Meremeeste Majas, selleks väheseks Pärtseli teenitud rahast jätkus. See oli suur räpane majakast, mis ööseks kogunes täis lärmitsevaid meremehi, kohata, merehädalisi nagu olime meiegi. Öösi porises ja sumises see kast alumisest korrast ülemiseni nagu mesipuu, hommikul valgusid kõik sadamasse laiali, mõni üksik jäi koiku servale jalgu kooditama ja tubakat nätsutama.

Söögi asjus tuli olla õige kokkuhoidlik, sest Pärtseli teenitud rahad sulasid nagu iseenesest. Sõime ainult kord päevas kuiva leiba ja soola ning rüüpasime vett peale. Minul oli pärast haigust iseäranis hea isu, alati jooksis suu vett täis, kui mõtlesin söögile. Seepärast ei usaldanud ma minna söögimajade ja toidupoodide lähedale, sest kohe hakkasid kiusama kõiksugused lõhnad nina ja vaateaknad silmi. Oli seal palju teisigi meiesarnaseid. Nägin pagariakende taga mõndki madrust või laevapoissi, kes alalõpmata neelatasid ja silmadega sõid.

Muretsesime Vene konsulilt endile uued paberid ja tunnistused, sest vanad läksid kõik «Suitsuga». Arvasime, et siis kergemini saame kohad, kui paberid ette näidata. Kuid pabereid suurt ei küsitudki, sest suurem osa karanud madruseid sõitis ilma paberiteta.

Alles kuuenda päeva õhtul saime kohad saksa laevale, «Gretale». Kohtasime «Greta» kaptenit sadamasillal, tegime kohe kaubad maha ja läksime laevale. Läksime sealtsamast, käed taskus, nii kuidas olime, sest meil ei olnud ühtki kompsu kaasa võtta, isegi pintsakud puudusid. Siin saime keelega juba paremini hakkama. Laeval küsisime kohe süüa, sest sel päeval ei olnud meie veel saanud iva hamba alla, Pärtseli rahad olid otsas. Pärast sööki küsis Pärtsel kohe tubakat, tema kannatas kõige rohkem tubakapuuduse pärast, sülitas alalõpmata ja vesistas silmi. Juba paar päeva korjas ta maast salaja sigariotsi ja väljasülitatud näret, mida siis oma piibus popsutas.

Märkasime kohe, et «Greta» oli vana räpane laevaloks. Harjad, panged, köieotsad ja ketitükid vedelesid kõik segamini laevalael. Mehed näisid üksteist võõrastavat, nagu oleksid kõik alles täna laevale tulnud.

Pärast õhtusööki ei kogunetud tekile juttu ajama ja laulma, nagu tegi «Suitsu» meeskond, vaid igaiüks kadus ise külge. Takuse habemega tüürimees hakkas laevapoisiga kaarte mängima, kapten süütas kajutis tule, võttis viinapudeli välja ja hakkas üksi jooma, lugedes sealjuures paksu raamatut. Pärast sain teada, et see oli piibel. Madrused kadusid kõik linna, vahikorrale ei pandud kedagi.

«Korratu laev, korratu laev,» ütles Pärtsel ja sülitas üle parda. «Siit peab kohe lahkuma, kui tuleb hea juhus.»

Seisin üksi veel kaua laevatekil, ja tuli nii suur kurbus ja valu «Suitsu» pärast südamesse, et silmad kiskus niiskeks. Alles nüüd tundsin, et teda kogu ta meeskonnaga olin hakanud armastama. Tundus nii, nagu oleksin praegu kõige parema sõbra matnud ja seisaksin üksi leinates tema haual, tühjal surnuaial.

Olen pärastises elus sõitnud nii mitmelgi laeval ja näinud häidki päevi, aga kõige hellemad mälestused on «Suitsust», näen nüüdki, vanal põlvel, teda sagedasti unes...

Järgmisel päeval sõitsime välja, Hamburgi, nagu tüürimees teatas. Ei ma ole elus teist säärast reisi teinud. Olime sattunud joomahullustuses oleva kapteni laevale. Seda hullustust tundus igal pool, isegi kraamimata tekil, kajutis ja narmendavas taglases. Isegi laeva sõit näis olevat hullustuses hüplemine siiasinna. Vististi sellepärast ei püsinud siin meeskondki, kõik olid Hullis karanud ja uued sealt asemele võetud. Ainult tüürimees ja laevapoiss näisid kauemat aega laeval olevat, kuid nendegi silmis avaldus mingi varjatud hullus, kui nad alalõpmata kaarte tagusid.

Mind oli laevale võetud noore madruse pähe, vist küll minu suure kasvu pärast.

Esimesel päeval polnud suuremat viga, ehk küll elasime igäuks omaette; mehed võõrastasid üksteist ja olid tagasihoidlikud. Tüürimees ladus laevapoisiga kaarte, kui vähegi mahti sai. Kapteni käitumine oli kogu aja imekummaline. Kahtlesin, kas ta oligi täie mõistuse juures. Tal näis olevat mingi salajane mure või kurbus südames, alalõpmata istus oma piibli taga, jõi viina ja pomises omaette. Silmad põlesid, põsed õhetasid. Käis sagedasti käilas üle parda merre vaatamas, läks tagasi kajutisse, pomisedes kuuldavalt.

«Ei, ei kutsu veel...»

Keegi ei mõistnud tema käitumist peale tüürimehe, kes näis teda tundvat kauemat aega. Meil ei olnud kogu aja midagi teha, või õigemini — tegime ise, mis purjede seadmiseks vaja arvasime olevat. Kursi määras tüürimees, aga peatöök oli tal kaardimäng.

Kui kapteni rahutus läks juba õige suureks, hakkasin tüürimeest küsitlema, mis kaptenil viga võiks olla. Sain ta seletusest, mis ta kaarte mängides nagu muu seas andis, niipalju aru, et kapteni tütar olevat ühel reisil - aastat viis-kuus tagasi — laeval kaasas olnud ja uppunud. Siis olevat laeval olnud hoopis teine elu,

tütar lõõritanud nagu lõoke ja roninud igale poole, pannud vanamehegi mõnikord laulma. Ühel päeval kukkunud tütar üle parda merre ja uppunud. Siis ahastanud kapten, kiskunud juukseid ja tahtnud järele hüpata, saadud teda siis vägisi tagasi hoida. Sest ajast muutunud mees, hakanud piiblit uurima ja viina jooma. Nüüd arvavat kapten, et tütar ujub näkineiuena laevaga kaasa ja kutsub tedagi enda juurde. Tema pidavat minema, see seisvat piiblis üleval, ja sellepärast ta piiblit uuribki. Säärased hullustustujud tulevat harva, muidu olevat vaikne mees. Nüüd olevat vist hoog jälle peale tulemas.

Kui õhtuks tuul tõusis, muutus kapten ikka rahutumaks, käis alalõpmata kajuti ja käila vahet. Tüürimees jälgis teda mängu juurest poole pilguga ja muutus ise ka rahutumaks.

«Nüüd peab kastma ja kinni siduma,» ütles ta, kui kapten jälle tekile tormas, «muidu hüppab merre.»

Viskas kaardid laevapoisi kätte, tõi nõõrikimbu ja veepange piilpaku juurde valmis, kutsus minu ja Pärtseli sinna ja käskis endale abiks olla. Seekord läks kapten kajutisse tagasi, süütas küünlad, jõi ja hakkas jälle lugema.

Õudne ilm oli, ilm läks korruga pimedamaks, tuul lõikavamaks, laev hakkas tugevamini kõikumama ja nagu tormates edasi ruttama. Näis, nagu oleks ta kellegi käest lahti pääsenud ja tormaks edasi nagu hullunud loom. Närused purjetükid lõid lipendama, vandid õudselt ulguma ja valgeid laineharju viskas tekile. Mehed seisisid kõik kohmetunult laiali, just nagu kartes, et nüüd-nüüd puistab see hullunud loom kõik oma turjalt ja tormab edasi omapead.

Nägin selgesti läbi akna, et kapteni kajutis põles kaks küünalt, kummalgi pool piiblit üks; laev kõikus, aga leegid näisid seisvat. Kapten märatses kajutis, põlevi silmi tagus rusikatega kajutiseinu, nagu tahaks juba isegi hullunud looma kihutada veel kiiremale tormamisele.

«Teeme nagu surmasõitu...» käis mõte peast läbi. Siis nägin jälle, et kapten haaras lauvalt piibli kaenlasse ja kiskus kajutiukse lahti... sedamaid kustused laual leegid. Kapten tormas tekile.

«Kutsub, kutsub!» karjus ta nii, et võis kuulda üle laeva. Jooksis kohe laevapardale, tõusis äärele seisma nagu lennates... kõikus paar korda nõtkuvail jalul edasi-tagasi, siis kadus üle parda, piibel kaenlas.

Seisime Pärtseliga nagu kinni naelutatud paigal. Tüürimees jooksis lähemale, kuid oli juba hilja. Kui ta laeva serva taha kadus, tuli minussegi elu, haarasin paar päästerõngast ja viskasin talle järele. Siis keeras tüürimees küll kohe laeva tuulest ära, aga kapten jäi kadunuks, ainult päästerõngad kõikusid veepinnal.

Sel ööl ei läinud ma kajutisse, lõdisesin kogu aja oma õhukeses madrusejakis tekil.

Tüürimees juhtis laeva Hamburgi.

*

Sadamas võtsime aset ühe laeva kõrval, mille ahtrilt lugesin nime «Mars». Tuttava näoga mees nõjatus reelingule ja vaatles meie laeva. Niipea kui Pärtsel teda märkas, kergitas mütsi ja hõikas:

«Tere, Koost!» Siis tõukas mulle külge ja peaaegu karjus: «See on Koost, kapten Koost! Joonas, see on meie laev.»

«MARSIL»

Niipea kui ankur sisse heideti, lahkusid kõik Hullis kaubeldud madrused laevalt. Võtsid oma kompsud, kel need olid, ja lahkusid nagu reisijad, ilma et maaleminekuks keegi oleks luba küsinud. Arvan, et keegi neist ei tulnud tagasi. Niisama lahkusime ka meie Pärtseliga. Laevale jäid ainult tüürimees ja laevapoiss. Jäid meist istuma ahtris tekile, jalad all kõveras — mängisid kaarte.

Kui juba maal olin, pöördusin ümber ja vaatasin tagasi. «Greta» näis rahutult värisevat ja vabisevat, nagu läbistaksid keret ja narmendavat taglast närvilised tõmbed. Nii rahuneb peale pikka heitlemist hullunud loom. Mulle paistis kogu aja, et see narmendava taglasega laev oli samuti hull nagu tema kaptengi. Küllap kisub enese kord juhtide käest lahti või raputab nad enese turjalt maha ja tormab ise kalju otsa või mereneelu... läheb järele oma poolhullule kaptenile, nagu läks see järele oma tütrele.

Tahtsime «Marsile» minna ainult võõraks ja siis hakata uut kohta otsima. Pärtselil oli küll säärane aimus kohe alguses, et «Mars» on nüüd meie laev. Laeval selguski tõepoolest, et võime mõlemad jääda sinna. «Marsi» laevapoiss oli haigena Riiga maha jäänud, üks madrus oli karanud inglise laevale — meie mõlema jaoks olid kohad vabad. Ja keda muud pidi siis kapten Koost võtma, kui vana sõbra Pärtseli ja selle soovitusel ka minu. Õnne meil igatahes oli. Jäime kohe laevale. Järgmisel hommikul andsin juba mina «Marsi» meestele kohvi ja nühkisin laevatekki, Pärtsel aga väntas laeva vintsi.

Palju meid ei usuteldud ega küsitud. Lühidalt jutustasime «Suitsu» hukkumisest ja pärastisist juhtumusist Fraserburghis, Hullis ja hullunud «Gretal». Kapten Koost lükkas lühikese varrega piibu ühest suunurgast teise, sülitas üle parda ja lausus nagu muuseas:

«Ega kedagi jah, parem sõita tühjalt kui halva laadungiga.»

Siis hakkas kõik nii minema, nagu oleksime juba ammu olnud «Marsil». Mind hakati eesnime järgi kutsuma Joonaseks, Pärtselit aga — vanameheks. Tema oligi «Marsi» meeskonnas kõige vanem.

Kapten Koost ja kõik madrused olid Saaremaa mehi, rääkisid mõnusat saare murrakut ja heitsid sageli nalja. Ühel madrusel oli kaasas kodumaa torupill, ja seda võis ta tuututada kuni tüütuseni. Ainult tüürimees Rumberg oli mandrilt. Oli alles noor mees, kevadel merekooli lõpetanud ja sõitis nüüd praktikakuid «Marsil». See oli palju uhkem ja ninakam kui teised, nõudis, et teda peab kutsutama härra tüürimeheks. Suitsetas paberosse, kandis alati kraed ja lipsu ning tärniga mütsi. Kõnes tarvitas sagedasti inglise keele sõnu «Well!» ja «All right!» Sain kõigiga hästi läbi, ka upsaka tüürimehega. Kui püüdis mõnikord liiga teha, mõistsin juba enese eest kosta ja ennast maksma panna. Olin palju julgem ja hakkajam kui Kulbult lahkudes.

«Mars» oli keskealine kahemastiline purjekas, kuulus Riia saksa seltsile. Koost sõitis temaga juba viiendat aastat. Tegi reise enamasti Riia ja Hamburgi vahel, vedas linu Saksamaale. Tegi mõnikord ka muid reise, sest seltsil oli igas sadamakontoris häid tutvusi ja seetõttu oli «Marsil» alati praht ette teada. Tegin minagi temaga paar Riia reisi kaasa ja käisin mõneski Saksa sadamas.

Algul, kui «Marsile» tulin, arvasin, et algab jälle endine elu nagu «Suitsul». Kuid ei olnud ometi nii. «Suitsu» armastasin, siin teenisin. Ja selles on ometi vahe. Pealegi ei kohelnud mind siin keegi nagu abitud algajat, teatud hellusega ja heatahtlikkude nõökamistega, vaid võeti mind nagu vana laevapoissi, meremeest. Ei tulnud siin keegi mulle midagi õpetama, kõik pidi minema nagu iseenesest. Kapten Koost ei tundnud minu isa ega olnud tal ka põhjust kiita minu laiu õlgu, mulle õlale patsutada ja küsida: «Noh, Joonas-poiss, väike kapten, kuidas läheb?»

Õieti ei oleks ma ise seda enam tahtnudki. Need ajad möödusid jäädavalt «Suitsuga». Tundsin, et olen korraga palju mehelikumaks saanud ja vanemaks läinud. Kui sadamates peatusime, ei roninud ma enam ilmaasjata masti ega

otsinud laeval tegevust, ei oodanud ka seda, et mõni sadamapoiss mind peaks kadestama ja imetlema. Olin sellest kõigest nagu üle, olin vist küpsenud üleöö.

«Suitsust» ei armastanud meie Pärtseliga palju kõnelda, ehk küll mõlemad sageli mõttes viibisime «Suitsul». Ainult kord tuletas Pärtsel seda meelde. Kui esimesel Riia reisil Taani väinadest läbi sõitsime, lõi Pärtsel mulle käega õlale ja küsis naeratades:

«Kas mäletad, kui ristisime sind siin?»

«Jah, mis kõik laevapoistega ei tehta.»

Sellega meie jutt lõppeski.

Muidu oli aga Pärtsel, see endine nöökaja ja pilkaja, minu südamesõber. Aitas, kus võis, hoidis ja hellitas nagu oma last. Kord öösi märkasin, et ta seisatas mu koi ees ja kohendas tekki, olin vist selle pealt ära ajanud. Mõnikord oli tema hoolest ja hellusest päris piinlik.

Leinasime siiski «Suitsu» vaikeses sõnatus leinas ligi pool aastat. Mõnikord istusime Pärtseliga pikad tunnid laevaahttris — vaikisime, siis tuletasime peaaegu ühest suust meelde mõnd pisiasja «Suitsult»... vaata, kuidas seal kõik oli. Siis vaikisime jälle. Palusin mõnikord teda jutustada oma seiklusist, kuid seda ta ei armastanud. Üldse märkasin, et ta viimasel ajal oli palju muutunud ja sõnaahtramaks jäänud. Hakkas eralduma teistest, popsutas alalõpmata oma piipu, jäi näost kollaseks ja kõhnaks. Põsenukid läksid teravaks, suured soonelised käed rippusid lõdvalt, nagu oleks neid raske kanda, öösiti väänles ja viskles kois, tõusis sageli asemelt ja läks tekile istuma omaette. Vahikorral olles aga vaatas tuhmel silmil kaugusse ega pannud ümbrust tähelegi. Kes teab, kus ta mõtted hulkusid.

Minagi elasin «Marsil» ligi pool aastat tuimas tardumuses, olin minagi jäänud kõhnaks ja kondiseks. Ei olnud huvi luusida mööda võõraid linnu, ehk neid küll palju sai näha. Ei ole ka mälestusse jäänud sest ajast selgemaid pilte, kõik möödus kirjus reas nagu kaleidoskoobis.

Septembri lõpul tegime viimase Riia-reisi. Siis ei läinud enam Läänemerele, saime Hamburgist uue prahi Lõuna-Prantsusmaale — Marseille'sse. Selts ei tahtnud jätta laeva talvekorterisse, vaid saatis talveks seilama lõunameredele.

Varustusime küllaldaselt veega, soolalihaga, leivaga ja alustasime uut pikka reisi. Sellest reisist on mulle meelde jäänud toredad ööd. Põhjanaan vajus taevavõlvil peaaegu poolde taevasse, Suur Vanker ulatus oma pöörlemisel merepinda kastma, Reha kerkis ja uusi tähti ilmus lõunas taevarannale. Ühel ööl nägin imelist mängu, tähtede sadu. Algas õhtul kella üheteistkümne paiku ja kestis üle kesköö. Näis, nagu oleks lõunast tõusnud nähtamatu tähepilv ja toonud ränka tähesadu. Sadas tähevihma, kulla- ja hõbedavihma üle terve merepinna. Olin otse hämmastuses... kas nad nüüd kõik taevavõlvilt maha saavad? Kas ka laevale langevad? Teadsin küll juba kihelkonnakoolist tähesaju olemasolu, kuid särasena ei kujutanud seda ette.

Veed hakkasid hiilgama, laineharjad läikima ja «Marsi» taga oli kogu aja roheliselt hiilgav tee.

Laeva kaasas lendas alalõpmata kajakaid, osavasti laskusid nad merepinnale mõnd kalakest püüdma ja kerkisid jälle üles. Viskasin neile igal pealelõunal söögijätiseid merre. Kas nad neid sõid, ei tea, aga märkasid kohe, välgukiirusel laskusid alla neid püüdma. Olid meie truud seltsilised kogu reisi kestel, ilma nendeta olekski olnud igav.

Mõnikord hakkas laeva järel, kõrval ja ees ujuma mereröövleid — haikalu. Võisid nende tuhme selgi ja hiiglapäid näha siin ja seal laineharjast kerkimas. Viskasin kord noti merre, kui üks elukas laeva lähedale ilmus. Kas ta selle ära sõi, ei tea, aga kinni ta püüdis ja vee alla kadus. Kui neid laeva ümber palju sagima tuli, kogunesid kõik mehed laevapardale nende mängu vaatlema ja neid narritama ning hirmutama. Kui nüüd keegi üle parda oleks kukkunud, oleks ta kindlasti kadunud ühe säärase eluka lõugade vahele.

Ühe hai püüdsid mehed ajaviiteks kinni. Tõid vana paadi-ankru, kinnitasid selle keti otsa ja keti vintsi plokiköie külge. Söödaks pandi liha ja lasti õng vette.

Esiti võõrastas ja luusis ümber. Kui aga mehed hakkasid õnge laevale kiskuma, tormas järele ja ahmis suhu. Lasti teda sipelda, et õngeharud läheksid sügavamale, siis hakati laevale kiskuma. Oli paari sülla pikkune mürakas. Ei usaldatud teda kohe tekile tõmmata, et peksab oma määratu sabaga siin kõik segamini. Kui laevaküljele tõmmati, hakkas rabelema ja sabaga peksma, nii et laeva pani värisema. Niipea kui ta pea laevapardale ilmus, laskis kapten talle kaks pauku pähe See teda veel ei surmanud, peksis oma uimedega laevakülge ja virutas sabaga laineid üles. Alles kolmas ja neljas pauk tegid ta uimaseks. Viimati anti talle paar hoopi kirvega pähe ja tõmmati tekile. Ega olnud temaga midagi teha. Lõigati lõhki, sest haikala kõhust leitavat kõiksuguseid asju. Selle kõhust ei leitud küll muud kui üks ankrukupp. Hai sapiga määris kapten laevakiilu, see hoiduvat laeva karile ja madalikule jooksmast. Liha ja sisikond loobiti üle parda merre tagasi teistele haidele söögiks. Nahk rippus aga mitu päeva esimastis, kuni haisema hakkas ja kapten käsu andis ka selle üle parda visata.

Gibraltaris pidin ise langema ühe hai ohvriks. Peatusime seal, et võtta värsket vett ja suurendada moonatagavarasid. Oli pühapäev, laev seisis sadamas, sõitsime Pärtseliga paadiga mööda kaljust randa kaugemale. Seal tuli mul tahtmine suplema minna. Ei ma teadnud siis, et haid kaldale nii lähedale võivad tulla, ei teadnud ka Pärtsel mind hoiatada. Ilm oli vaikne, vesi soe, meelitas suplema. Jätsin riided paati ja hüppasin merre. Mõnuledes tegin paadi ümber kaugeid tiire. Korraga märkasin, et Pärtsel läks rahutuks, näitas merele, viipas mind käega ja hakkas siis mulle vastu sõudma, sealjuures tagus ise kõigest jõust aerudega vett ja plärtsutas nii, et vesi kees paadi ümber. Ujusin vastu ja ronisin kohe paati. Siis nägin eemal, sammu sada või paar paadist, hai pead. Siin ta oli luusimas, ja poleks Pärtsel õigel ajal märganud, kes teab, mis oleks võinud juhtuda.

Gibraltar, sellel maailmade väraval, peatusime paar päeva. Kahel pool väina kõrged kaljumäed — Herkulese sambad, nagu õppisin kihelkonnakoolis.

Kord tähistasid need sambad maailmalõppu, nüüd on nad tulpadeks hiigla-
mereväravale, kus keeb alalõpmata elu, seilab vahetpidamatult laevu ookeani ja
Vahemerele. Siit algasid minu Vahemere-reisid, mis kestsid ligi aasta.

VAHEMEREL

Marseille's tuli seista üle kuu. Nimelt juhtus seal väike avarii, randumisel sõitis meile peale üks taani laev ja muljus sisse vasema parda. Vigastus ei olnud küll kuigi suur, pealesõitnud laev maksis kahju kinni ilma kohtuta, ja kapteni juhatusel, kes ise hästi tundis laeva ehitustööd, parandas meeskond ise rikke, aga aega see võttis ja sekeldusi tõi. Kapten võttis isegi vahel kirve ja hõövli kätte ja töötas meestega kaasa. Mina ei mõistnud parandamisel kaasa töötada, aga asjade kätteandmisel ja tõstmisel aitasin, kus võisin. Ainult tüürimees ei pannud käsi külge, vaatas pealt ja jagas käske, kui kaptenit lähedal ei olnud. Tema käske ei oleks küll sugugi vaja olnud, mehed tundsid ise asja paremini kui tema. Ega pandud ta juhatusi küll suurt tähelegi. Muidu armastas ta nüüd hommikuti kaua magada, vahetas tihedamini kraesid ja kasvatas pikki sõrmeküüsi. Kui linna läks, pidin ta saapad: läikima lööma nagu peegli.

Marseille oli lõbusailmeline linn. Rahvas jutukas, lõbus ja kärme. Käisin minagi mitu korda linnas. Oleks võinud iga vastutulijaga maha ajada pikad jutud, kui aga oleks osanud nende keelt. Kui madrus Tiidus õhtuti oma torupilli välja tõi ja hakkas lugusid lööma, oli sillal laeva kõrval alati salgake kuulajaid, tuldi ja mindi. Võis seal mõnikord naisigi kuulamas näha, lapsed käsivarrel. Üks mees käis koguni laeval katsumas seda imeriista. Häält ta sellele sisse ei saanud, aga kui laevalt lahkus, seletas teistele kaua aega midagi, näitas kätega ja hüüdis oma seletuste sekka:

«Vualaa! Vualaa!»

*

Jõuludud veetsime Veneetsias — pidasime pühi ja arvasime aega nüüd ka välismaa kalendri järgi. Jõudsime sinna juba paar päeva enne jõulu. Imelik oli mõelda, et jõulud — ei lund, ei jääd ega külma. Ilm oli sompas, peenikest vihma

udutas kõik need päevad. Sadam oli linnast eemal, pääsesime alles jõululaupäeval linna. Tahtsin ammu näha seda imelinna, kus uulitsate asemel vesi ja sõidukiteks paadid, gondlid. Lapsepõlves lugesin mitu korda läbi raamatu «Venedigo linna kaupmees» ja oli mul selle raamatu järgi õige imelik ettekujutus Veneetsiast.

Sõitsime Pärtseliga kahekesi paadis linna. Oli juba õhtu ja ikka udutas peent vihma, linn oli nagu uduloori mähitud, Taevas tundus õige madalana ja näis linna raskelt rõhuvat. Kuidas mul küll see arvamine võis tekkida, et valged majad kerkivad veest võimsaina õhku, kanalites on vesi kristallselge, kuld- ja hõbekalakesed ujuvad vees, gondlid liuglevad veel nagu valged luigid —? Arvasin, et näen siin tingimata pikka kõhna pigimütsis juuti, pikkades rüüdes rikkaid kaupmehi, sulelised kübarad peas; arvasin, et poisid on siin kõik kuldjuukselised käharpes ja naistel on pikad, valged, pitsidega kaunistatud kleidid. Kuidas ma küll Veneetsias pettusin!

Läbi uduvihma näisid majad kõik ühesuguste tuhmidena, vesi kanalites näis pigimustana ja inimesed käisid riides nagu teisteski Euroopa linnades. Hakkasin mõistma, et pigimütsiga süd ametu juut, kuldkiharatega poisid ja auväärt kaupmehed on pärit mu lapsepõlve unistuslinnast, siin neid ei ole... Vesi küll igal pool, gondlid liuglevad Suures kanalis edasi-tagasi, tuled helgivad vastu veest, tasakesi paitavad paadi küntud lained majaseinu, panevad vees peegelduvad tuled virvendama ja raagevad siis jälle... Kanaliäärsete majade seintele on siin-seal tekkinud hallitust, rohkat hallitust. Kas võis olla unistuslinnas hallitust! Kristallselgest veest kerkis helevalge marmor. Mulle paistis, et Veneetsia ei ole veest tõusev linn, nagu enesele kujutlesin, vaid vette vajuv linn.

Sõitsime Pärtseliga Suures kanalis ja — vaikisime. Tema sõudis, mina istusin päras. Majades lõi tulesid rohkem põlema, gondleid harvenes. Siis sõitis kustki põiktänavast, põikkanalist, lõbus salk mehi ja naise Suurde kanalis. Sõitjail olid käes värvilised laternad, vesi virvendas tuhandevärviliselt gondlite ümber,

ja näis, nagu ei sõidakski nad mööda vett, vaid liugleksid mööda seda virvendust. Vihmapiisad hakkasid virvendama nagu kulla- ja hõbedatolm. Keegi mängis mandoliini, lauldi. Sõitsid veidi aega meiega kaasa, siis pöördusid ära. Kõrvu jäi kumisema imelik viis ja võõrakõlaline sõna - bokalaali... Mis see sõna tähendab? Kas ongi sõna? Võib-olla püüdsid mu kõrvad valesti nende sõnu ja hääli ja lõi minu ettekujutus ise selle sõna? Bokalaali, bokalaali...

«Nendel on täna jõululaupäev,» sõnas nagu endamisi Pärtsel.

Jõulud jah. Mis jõulud need siin võivad olla! Seal kaugel põhjamaal on teistsugused jõulud. Seal paugub pakane õues, taevas on tähti täis, lumi hiilgab, nagu oleks hõbelitreid täis külvatud. Seal on kuuskedel seljas jõulukued ja männiokstel hõbe-härmatis... Sadamalaht on nüüd muidugi jääs, neeme tagant sõidavad üle lahejää saanid kirikusse jõulukellade helinal. Pühade rahu on Kulbul. Ankruvits ei süüta majakas tuld, vanaisa ei käi sillaputkas istumas. Kuusk tuuakse tuppa, küünlad süüdatakse... vaigu lõhna saab tuba täis. Ankruvits istub kolde ees, pilgutab silmi, vanaisa võtab seinalt viiuli, mängib jõululaulu... Ema tuleb tagatoast... ema tuleb tagatoast...

«Pärtsel, pöörame ümber, lähme tagasi laevale!»

Pärtsel pööras paadi ümber ja lausus siis, kui juba paar aerulööki oli andnud, nagu minu mõtteid mõistes:

«Ega ole, jah, jõulud kuski ilusamad kui ikka kodus, põhjamaal.»

Esimest korda peale Kulbult lahkumist tundsin imelikku tuska hinges, kojuigatsust.

*

Veneetsias uuendas kapten laevakontoris merekaarte ja siis sõitsime läbi Bosporuse, üle Musta mere Odessasse. Käisime sel talvel ja järgneval suvel mitu reisi Odessas, vedasime vilja Itaalia ja Lõuna-Prantsusmaa linnadesse.

Nägin siis, kui Istanbulis peatusime, laiade siidpükstega türklasi ja kaetud nägudega türgi naise, kes liikusid aeglaselt nagu vaimud. Kuidas nad kõik nagu käsu peale hommikutunnil töö seisma jätsid ja ida poole kummardudes palvetama hakkasid! Mõni laotas teki maha, võttis kingad jalast ja palvetas siis, põlvitades tekil. Meie jälgisime kõik harduses nende palvetamistoimingut, ainult tüürimees Rumberg krimpsutas nina ja tegi pilkavaid tähendusi. Ei, olgu igal oma usk! Käisin kord linnas ja nägin, kuidas õhtutunnil tume kogu ilmus nende kirikutorni luugile ja hakkas sealt torni süngusest ühetooniliselt laulma, mille peale jälle mindi kirikusse palvele. Tahtsin sealgi nende palvetamist vaadata, kuid ei usaldanud sisse astuda.

Odessa mulle aga ei meeldinud, ehk seal küll palju oli elu ja liikumist. Siin nägin kõverate jalgadega ja vimmas selgadega pakikandjaid, kel olid sadula moodi kotid seljas. Sinna sadula peale võtsid nad määratu suuri pakke ja kandsid siis vaaruvail jalul laevadele ja laevadelt vankritesse. Oli siin küll ka vintse ning kraanasid laevade tühjendamiseks ja laadimiseks, aga vimmas pakikandjaid võisid alati näha teiste vahel vaarumas.

Trahterid ja söögipoed olid räpased ja haisevad. Alati võis seal näha tee joojaid ja purjutajaid. Aga igal pool pakuti sulle päevalilleseemneid. Neid tõid poisikesed laevale, neid võis sadamas osta naistelt ja linnas igast kauplusest, õppisin minagi neid krõbistama. Ise mõistsid nad neid imeosavasti süüa. Nägin poissi, kes toppis ühest suunurgast seemneid suhu ja teisest heitis välja koori.

Tiiduse torupilli nad kuulamas ei käinud, aga ise saagisid härmoonikat, kui vähegi mahti said, lõid tantsu ja huilgasid mängu sekka. Ei saanud mina aru, kes neist sadamas sagajatest töö pärast seal olid, kes muidu vahtisid. Mõnikord heitsid magama reas kuhugi kuuri või aida äärde, kirjutasid kriidiga numbrid talla alla — 40, 50 jne. — ja põõnutasid. Need numbrid tähendasid päevapalka, mis keegi nõudis. Sealt võis siis tööandja neid lugeda. Olid talla alla kirjutatud päevapalgaga nõus meest tööle võtma, siis ärata üles, muidu ära sega. Käis

sääraseid logelejaid meiegi laevas vilja tallamas, sest me laadisime vilja lahtiselt laevaruumi, ilma kottideta.

*

Kõik need reisid läksid nüüd õnnelikult. Mõnikord puhus küll vali tuul, aga hävitavat tormi ei olnud. Kevade tulles muutusin rõõmsamaks ja vilkamaks. «Suitsu» hukkumine ei tundunud enam nii valusana. Lõin Tiidusega torupilli ja olin alati heas tujus. Kapten hakkas juttu tegema, et mina juba küllalt kohane olen madruseks, andis mulle raskemaid töid ja maksis rohkeni palka. Olekski mu kohe arvanud madruseks, kui oleks saadaval olnud uus laevapoiss. Määras Pärtseli mõnikord söögitegijaks, minu aga vahikorrale.

Mäletan, et suve paiku siiski kord jälle tuska ja kojuigatsust tundsin. Olin parajasti ööseks vahikorrale määratud. Seisin tüüris ja vaatlesin loojenevat päikest. Niipea kui ta kadus merepinna taha, tuli ka must öö ja muutus jahedamaks. Lühikesed olid siin need palavad päevad, pikad ja pimedad ööd. Kuidas küll Kulbul suvel põhjataevas rõõmsalt roosatas! Vaevalt laskus päike merepinna taha, kui uuesti jälle teisalt kerkis. Siin on aga päevad ja ööd peaaegu ühepikkused. Kui valged ja pehmed olid Kulbul ööd!

Siis tulid jälle tusk ja igatsus hinge, tundsin teist korda kojuigatsust, õigemini, tundsin igatsust põhjamaa valgete ööde järele.

*

Augustikuu lõpus tegime viimase Odessa-reisi. Siis saime suhkrulaadungi Inglismaale. Elasime siis läbi esimese tugevama tormi sel suvel. See oli Musta mere torm, mis kestis ligi kolm päeva. Pärtsel oli vaevaline, suurt abi temast ei olnud, kapten teda ei nõudnudki, mina olin igal pool mehe eest väljas. ehk küll uni mõnikord püstijalu peale kippus. Kapten oli vahetpidamata tekil.

See torm sai saatuslikuks ka meie tüürimehele. Kaks päeva pani mees vastu, aga siis hakkas kaptenit süüdistama ja pani käsule vastu.

«Kuhu teie laeva juhite, kas Kaukaasiasse või?» küsis mõnitades. «See ei või õige olla — kolm päeva... aga kuhugi ei jõua välja.»

Kapteni kulmud tõmbusid kortsu, otsa ees paisusid sinised sooned.

«Mina lähen magama, tehke, mis tahate.»

«Mina käsin paigale jääda,» ütles kapten kõvendatud häälel.

«Ei jää. Kurss on vale, laeva asukoht ei ole teada.»

«Kui olen eksinud, näita, kus viga. Toon kompassi ja sekstandi, määra ise asukoht, aga mina käsin paigale jääda. Siin olen mina peremees ja käskija. Siiamani on kõik mehed oma kohtadel püsinud, nüüdki ei lahku ükski muidu tekilt kui minu käsul.»

«Mina aga lahkun!» karjus tüürimees vastu. «Laeva peremees on Riia selts ja kes siin õige käskija on, seda alles näeme... kui laev kaljule või madalikule on jooksnud.»

Nüüd vihastus kapten ja peaaegu karjus:

«Kapten on laevas kuningas ja ainuke käskija! Tead, mul on õigus meeste elu ja surma üle! Kui ka terve Riia selts ise peaks olema siin laeval, olen mina niikaua nende käskija, kui laev minu juhatada on.»

«Mina niisuguse käsku ei täida.»

«Siis sunnin.»

Ja läks see Saaremaa merekaru tüürimees Rumbergi juurde, haaras tal kõrist kinni ja pitsitas läbi hammaste: «Nüüd lähed kohale või ma viskan su üle parda!»

Ma olin kindel, et see merekaru oma lubaduse oleks täitnud, oleks mees veel vastu rääkinud. Sõnalausumata läks ta kohale. Ei tea, kas mõjus kapteni ähvardus või otsustav ülesastumine, aga poolt sõnagi ei rääkinud ta enam vastu.

«Ja pead minu antud kurssi, niikaua kui sa ei näita, kus on viga,» lisis kapten tasemini juurde. «Aga Bosporuses lasen su laevalt.»

Ja ajaski tüürimehe Bosporuses laevalt, vaatamata tema härdaile palveile.

«See põle õige laev, kus põle korda; see põle õige kapten, kes mehi ei valitse,» olid tema saaremurdelised sõnad. Aga tüürimehe palvetele jäi kurdiks. Tema asetäitjaks sai pootsman.

MATUSED MEREL

Pärtsel jäi päev-päevalt ikka viletsamaks ja haigemaks, Suvel kosus küll Vahemere pehmete tuulte paitusel ja oli pea-aegu terve, aga sügise tülles jäi jälle näost kollaseks ja silmad vajusid auku. Ta lai selg tõmbus kühma, jalad jäid nõrgaks ja kõveraks.

Vähehaaval hakkas kapten teda kõrvaldama raskematest töödest ja mind asemele seadma, isegi öisi vahikordi usaldati mulle. Meie osad vahetusid iseenesest, temast sai vanemas eas jälle laevapoiss, mina aga läksin elule vastu.

Kuidas ta küll silmanähtavalt vananes ja kokku langes! Mõnikord jäi päeval signaalilaternat puhastades või mõnd köieotsa punudes tukkuma, aga öösiti ei olnud tal und, viskles kois ja keeras kord üht, kord teist külge.

Mäletan, et ühel ööl, kui ta jälle õige rahutu oli, tõusin üles ja läksin ta aseme ette.

«Mis sul on? Kas teeb valu?»

«Ei ole midagi, muudkui südame alt pistab. Tahtsin, näe, tekile minna, aga jõud lõppes otsa.»

«Ma aitan.»

Aitasin ta tekile, viisin käila, laotasin alla vana purjetüki ja seadsin pea alla köiekimbu. Öö oli jahe ja taevas selge. Sõitsime peaaegu Linnutee suunas lõunast põhja.

«Vaata, kuidas tähed siravad,» lausus Pärtsel ja läks siis äkki jutukaks. «Aga neid võib vaadata mõnikord ööd otsa. Küll oleksid öised vahikorrad igavad, kui ei oleks tähti. Mina armastasin juba poisikesena istuda aknal ja vahtida tähti. Meil oli Väigastes oma saun peremehe maa serval, peaaegu merekaldal. Isal ei tulnud küll mõisas teol käia, aga kalu pidi mõisale püüdma. Käisid siis mõlemad emaga merel, jäid sinna hilise ööni, meie ootasime vanaemaga aknal, ootasime ja vaikisime. Siis vahtisin tähti, nii kaua kui silmad väsisid. On meeles, et igal õhtul hakkas üks täht meie aida nurga tagant paistma, kerkis siis kõrgemale ja

liugles edasi, kuni aknaraami taha kadus. Jah, see on mul selgesti meeles. Ja kuidas ma kokkusin, kui esimest korda seda liikumist märkasin. Kas sul ei ole niisugust asja olnud?»

«Ei tea, ei mäleta.»

«Kui siis isa ja ema merelt tulid, jutustasin ka neile, et tähed meie aida kohal liiguvad. Aga isa ei imestunud sugugi, ta oli suur tähetundja ja võis öösi alati tähtede järgi öelda, mis kellaaeg on. Jah, nii oli poisikesepõlves. Ja mõtle. kui täna kois lamasin, hakkas kõrvus helisema sõna — kelk... kelk... Tal oli nii võõras kõla ja ma olin täiesti unustanud, mis ta tähendab. Nagu läbi udu tuli meelde, et olen seda sõna kunagi kuulnud, aga mis ta tähendus on, ei saanud ometi kätte. Nüüd tuli küll meelde — see, millega lapsed liugu lasevad. Kas sul ei ole kunagi seda juhtunud, et sõna võõraks jääb ja ta tähendus ununeb?»

«Ei vist, ei mäleta.»

«Imelik küll, mõnikord paistab jälle mõni uus asi, nagu oleks see ammu juba nähtud ja tuttav. Vaata, meie istume siin kahekesi laevakäilas ja ajame juttu, aga mul on niisugune tunne, nagu oleksime juba ammu, aastate eest, niisama istunud laevakäilas ja rääkinud neidsamu jutte. Aga kui meelde hakkad tuletama, siis mitte ei tule meelde, millal see oli... Kas tead, kui sa mind «Suitsu» kiilult lahti kiskusid, mis ma siis mõtlesin? Kas võid arvata?»

«Ei tea...»

«Siis oli mul niisugune tunne, nagu oleksin jälle poisike, nagu oleksin roninud kodurannas võrgukuuri katusele ja kardaksin maha tulla. Minu pea kohal lendles hiiglakajakas ja püüdis mulle anda nokaga vopsusid pähe...»

Nii ta jutustas lugusid peaaegu kogu öö, rohkem küll iseenele kui minule. Mõttelõng katkes tihti, kujutelu hüples siia-sinna, mul oli raske teda jälgida. Vastu hommikut hakkasid silmad hiilgama, põsed õhetama... vaade eksles ebamäärasesse kaugusse, nagu oodates mõnd ilmutust. Nii jutukana polnud ma teda veel kunagi näinud.

Käisin talle vahepeal kajutist piipu ja tubakat toomas. Pani suitsu käima ja näis õige mõnulevat seal laevakäilas, vanad purjetükid külje all ja köiekimp padjaks. Aga kui valuhood tulid, hakkas visklema ja oigama, nagu tõmbus valuliselt kokku. Siis arvas kindlasti, et ta enam ei näe koduranda, viigu mina ta õe lastele Väigastesse tervisi.

Järgmisel päeval ei tulnud ta enam koist välja, aga öösi pidin ta jälle viima laevatekile. Nüüd olid ta kõned segased ja valuhoogetel ei olnud vahet. Valvasin ta juures hommikuni, niisutasin ta pead ja andsin kaptenilt saadud rohtusid. Vastu hommikut, kui tähed lõid kahvatama, jäi ta rahulikumaks ja... heitis hinge. Sealsamas laevakäilas, külje all vanu purjetükke ja köiekimp padjaks. Sulgesin ta silmad ja tõstsin käed rinnale risti. Siis heitsin ta kõrvale tekile kummuli, rinnas hakkas valu põletama, oleksin tahtnud nutta, aga ei olnud pisaraid.

Pärtsel, pilusilmaline rangisjalgne Pärtsel... Hüüdis mind Jaaguks, kui «Suitsule» tuln, naeris ja pilkas mind algul, kuid kas ta nii halb oligi! Kuidas ta küll «Suitsu» hukkumisel laevakiilust kinni hoidis, nii et muidu lahti ei saanud, kui pidin lööma saapakontsaga... Siis kahekesi merel paadiga... kuidas ta noaga kätte lõikas, kui nägi, et mul on janu, ja siis nagu häbenedes ütles: «Ehk katsuksid juua, Joonas...» Fraserburghis tõi mulle õunu haigemajja, ja kuidas ta pilusilmad särama lõid, kui nägi, et olen meelemärkusel...

Siis tuli kapten. Lipp tõmmati üles, poolde masti, leinalipp.

Ei me andnud talle selga valget surisärki ega olnud meil anda talle viimset majakest, kirstugi. Purjeriide sisse ta mähkisime, käed rinnal ristis, kõitsime valge laua külge, millele kinnitasime raskuseks raua- ja ketitükke, et ta kohe vajuks alla sügavasse märga hauda ega langeks haidele saagiks.

Matsime ta pealelõunal. Kapten tuli tekile, kõrge kübar peas ja seljas must pidukuub, mida ta kandis ainult konsulite juures käies. Laev pöörati tuulest ära, purjed jäid lõdvalt rippuma.

«Mars» leinas.

Kajakad lakkasid häälitsemast ja tegid aeglasi tiire laeva ümber, lained näisid raugevat — ookean leinas. Meie seisime, seitse meest, paljapäi surnukeha ümber ja vaikisime. Siis pani kapten käed kokku ja luges palve... kaks pisarat voolasid üle ta põskede. Mullast oled sa võetud... meil ei olnud mulda talle hauda järele visata... Karedate nägudega madrused seisisid tõsiselt.

Kui kapten palve lõpetas, haarasime surnukeha kätele, kandsime ta laevaäärele ja lasksime libiseda üle parda... Ta kadus meie silmist kohe, aga meie seisime veel kaua paljapäi laevapardal ja lugesime tasakesi palvesõnu.

Meil oli kajutis aknal plekkpurgis palsamilill, ainuke lill laeval. Murdsin selle õie ja heitsin Pärtselile järele märga hauda.

Siis pöörati laev jälle tuulde ja vantide nagisedes hakkas «Mars» teekonda jätkama, aga lipp jäi poolde masti kuni õhtuni.

Õhtul kirjutas kapten laevaraamatusse: 1875. aastal 26. septembril uue kalendri järgi suri «Marsil» kell 5 hommikul madrus Nigulas Pärtsel ja maeti samal päeval kell 2 peale lõunat 42 15' põhjalaiuse ja 7 20' idapikkuse all Ferro järgi.»

JÄÄTUNUD LAEVAL KOJU

Suhkrulaadungi andsime ära Londonis, siis sõitsime tühjalt Hulli ja saime uue prahi, kivisöe, Pärnu jaoks. Algas kodureis. Mäletan, et need olid igavad ja rasked päevad. Kõik Saksa meri ja Inglise rand oli uppunud uttu. Päevad ja ööd põlesid laeval märgutuled, kuid udusireen pidi huilgama vahetpidamatult. Puksiir viis laeva sadamasse ja tõi ta jälle kaugele merele. Londonis põlesid päevad otsa tuled, aga nad ei valgustanud midagi ega paistnud kuigi kaugele kollases udus. Kõik liikusid ja töötasid nagu varjud, hääledki sumbusid uttu.

Kui Hullist välja sõitsime, eksisime mitu päeva udus. Käed väsisid udusireeni lõõtsutades. Kapten viibis vahetpidamata lekil ja puuris silmadega uttu. Oleks aga kustki täheke vilksatanud, oleks ta kohe sekstandiga platsis olnud. Alles neljandal päeval lahkus udu ja saime õige kursi kätte, olime jõudnud Norra randa, otse idasuunas Hullist.

Taani väinades tabas meid vali torm. Poole päeva panime vastu, sest kapten oli osav, meeskond tubli ja laev hästi lastis, siis pöördusime väikesse Taani sadamasse tormipakku, kus viibisime kaks päeva.

Läänemerel tabas meid tugev lumesadu, tuli sula lund nagu kotiga, puistas täis kõik vandid ja köied, laevatekilt sai teda päris rookida. Aeg-ajalt tuli üks või teine puri maha võtta ja lumest puhtaks kloppida, sest muidu oleksid nad selle koorma all tuule käes rebenenud. Kuidas meie siis õlitatud jakkides laevalael vahetpidamata askeldasime! Jalad läksid tinaraskeks ja silmalaud kiskusid kinni. Järgmisel päeval jäi küll sadu üle, aga temperatuur langes 7° alla nulli.

Puhus vali kagutuul, nii et pealuust lõikas läbi. Kõik lõdisesime, hammas ei puutunud hamba vastu. Käed lõhkesid, huuled lõhkesid, ülevalt, vantidest ja köitest, sadas jääkilde nagu terasnaelu näole ja kätele. Kajutis küdes raudahi kogu aeg, aga seda halvem oli tekile lõdisema tulla, kui kajutis soojendamas olid käinud. Mageda vee jäätas ära ja lõi tunni lõhki, tuli ise jääkilde kajutis veeks sulatada, kui kohvi oli vaja keeta. Laeva külgede ümber tõmbus jääkoorik ja kui

lainehari tekile paiskus, siis see sinna jäätus. Klüüverpoomist rippusid alla jämedad jääpurikad ja vante mööda ronis jää üles. Juba hakkas laev jääkoorma all sügavamini istuma. Samal ajal võis näha nõrka ajujääd siin-seal laikudena liikuvat. Kapten oli rahutu ja püsis kogu aeg tekil.

«Kas arvate, et pääseme Pärnu?» usaldas küsida.

«Kes teab, kui enne põhja ei vaju; näed, jääkoorik laevakülgedel on juba kaunis paks,» vastas ta mõrult. «Ajujääd selle tuulega küll karta ei maksa. Seda ei või olla selle tuulega kuigi palju.»

Meeskond oli tusane ja tõrges, aga kaptenile ei usaldatud vastu hakata poole sõnagagi. Ainult madrus Tiidus ei kaotanud oma head tuju. Tema pidas võimalikuks veel naljatadagi:

«Pole viga, las paneb lombi jäässe, siis läheme jala Saaremaale — palju seda maad ikka on.»

Jõudsime siiski oma söe- ja jäälaadungiga õnnelikult Pärnu. Sadam ei olnud veel jääs. Aga sadamasse sõites käis «Mars» vaevalt kolm jalga üle merepinna.

Pärnus tormasime kõik kohe maale, ainult kapten jäi laevale. Kodumaa, tuttavad näod, eesti keel igal pool... Peatasin vastutulijaid ja kõnelesin nendega nagu vanade tuttavatega. Söed välja laaditud, tuli lahkumine. Peeti pidu sadamatrahteris, Tiidus puhus oma külmunud torupillile jälle hääled sisse, lauldi, tantsiti, nagu vanasti Kulbu «Kajakaski». Isegi kapten laskis laulu lahti. Maal oli ta ikka teistsugune kui merel, siin lõbutses, ja pääses talle palju lähemale, merel valitses aga kuningana.

Kui pidu oli kestnud juba üle kesköö, seadsin pambu valmis ja hakkasin jumalaga jätma kapten Koostiga, meestega. Kapten pani mulle käe piha ümber ja kiitis mind tubliks madruseks.

«Kas näeme veel?»

«Kes teab.»

«Tule kevadel tagasi «Marsile», tule!»

Võtsin pambu selga, kepi kätte ja hakkasin sealtsamast vara hommikul marssima Tallinna poole. Jala, poolennates, mööda konarlikku postmaanteed. Öömajal kõrtsides, siis killavooride kaasas jälle edasi. Jalgadel olid tiivad. Tuttavad talud, tuttav suitsulõhn, kodumaa kuused ja männid tee ääres... Jalgadel olid tiivad, laul tikkus tulema iseenesest. Kõige värvirikkamad on ikkagi kodumaa metsad, kõige selgem koduse taeva sina. Kui siis veel lund, valget villpehmet lund hakkas sadama... Paitasin käega lumiseid aedu ja puid tee ääres.

Tallinnast sõitsin edasi rongiga, aga kodulinnast võtsin posthobused ja sõitsin Kulbule kellade helinal nagu kadunud isagi.

Jõudsin Kulbule õhtul. Kui Rannamäest alla sõitsime, ei püsinud enam istuda, tõusin püsti ja püüdsin kiirustada postipoissi:

«Rutemini, rutemini! Vaata, sealt udust hakkab varsti paistma valge majakas!»

«Hobused sõidavad juba nelja,» vastas postipoiss. «Rutemini enam ei saa.»

Aga minule oli seda veel vähe.

Siis hakkasid õhtuses hämaruses selgima valge majakas, sadamavärvavad, hall kontor, aidad, sadamasild... Kui väike on siin kõik, kui madalad majad! Kas valge majakas tõepoolest kõrgem ei olegi? Ja majake, majake seal tuletorni taga... Hüppasin saanist välja enne, kui hobused peatusid, ja tormasin tuppa... Tuli põles koldes, vanaisa ja Ankruvits istusid tulepaistel, ema laua taga... Siis lõi tuli koldes rõõmsalt loitma, kodune soojus tungis hinge.

«Ema! Ema!...» Ema sirutas käed ette ja tuli mulle vastu, aga sõna ei saanud suust.

Siis viimaks:

«Joonas! Oled jälle kodus! Kui suur sa oled!»

Pääsesin veel samal talvel merekooli. Järgmisel kevadel läksin merele juba noore madrusena, kuid see on hoopis uus lugu.

SÕNASELETUSI

ahter — laeva päraosa

ballast — vajutis ehk raskus, mis paigutatakse laeva või paadi põhja, ei laev tühjalt sõites istuks sügavamini vees; ballastiks tarvitatakse liiva, kive, rauapuru ja raudlaevades eriti selle tarvis ehitatud tankides ka vett

dokk — osa sadamast, mis on kindlate vesivärvatega merest eraldatud; dokke kasutatakse seal, kus on suur tõus ja mõõn, samuti ka laevade parandamiseks

kahvel — puu, mille külge kinnitatakse kaljases suurpurje ülemine serv

kipper — madalaim kutsejärk laevade juhtkonnas

klüüver (kliiver) — kolmnurkne puri laevaninas

klüüverpoom (kliiverpoom) — puu laevaninas, mille külge kinnitatakse esipurjed

klüüverstaak (kliivertaak) — köis, mis hoiab esipurje

krootsel (groot) — suurmasti puri

kuunar — kolmemastiline purjekas, mille kaks esimest masti on varustatud raadega ja raapurjedega, tagumine — kahvelpurje ja topseliga

käil — laeva või paadi ninaosa

lood — mere sügavuse mõõtmise vahend

lossima — laeva tühjendama

luup — suurem paat

maakler — vahendaja laevade üürimisel kaupade vedamiseks

piilpakk (peli e. pill) — võll, mille abil ankrut veest välja tõmmatakse

poom — puu, mille külge kinnitatakse tagapurje alumine serv

poord — laeva ülemine serv; tuul poordist — tuul küljelt

pootsman — tekimeeskonna kõrgeim kutsejärk; pootsmani ülesandeks on laevatööde juhtimine ja järelevalve puhtuse ning korra üle

praht — laevas veetav kaup

pukinahku tegema (meremeeste šargoon) — merehaige olema

puksiir — laev, mis on määratud, teiste laevade vedamiseks

pukspriit — kliiverpoomi tugi

raa — põikpuu laevamasti küljes, mille külge on kinnitatud purjed

reeling — laevatekki ümbritsev käsipuu või madal sein

rehvima — kõva tuulega purjesid vähendama; rehvides seotakse osa purjest kinni, nii et lahtine purjepind väheneb

reid — sadamaesine mereosa, kuhu laevad sageli ankrusse jäävad

salingirist — põikpuu laevamastis mastijätku kohal

seil — puri

seilama — purjetama

sekstant — riist, mille abil nurki mõõdetakse, et määrata laeva asukohta merel

soot — nöör, mis hoiab teatud purjede välisotsi vajalikus asendis; nöör, mille abil võib teatud purjesid pingumale tõmmata ja lõdvemale lasta

taglas — laeva purjede, mastide ja köite üldnimetus

teng — mastijätk

topsel — mastijätku ehk tengi külge kinnitatav kolmnurkne puri

tull — paadi pardasse asetatud konks või haak, mille vahele paigutatakse aer sõudmisel

vahestaak (vahetaak) — köis, mis ühendab kaht masti

vandid — jämedad köied mastide kinnitamiseks

vints — seadis laevas, mille abil väiksemaid raskusi võib tõsta laevade laadimisel ja tühjendamisel

vrakk — kõlbmatuks muutunud laev

vöör — laevanina

Märkus. Sõnaseletused on koostatud autori poolt. Nii siin kui tekstis esinevad mõned laevasõidualased terminid vanemal kujul, nagu need omal ajal meremeeste hulgas tarvitusel olid ning nagu ka autor on neid kasutatud.

Sõnaseletuses on niisugustel puhkudel sulgudes lisatud tänapäeval kasutatav sõnakuju.